

Středoškolská odborná činnost 2004/2005

Obor 16 - Historie

Zaniklá vesnice Habřinka

Autor:

Pavel Drnovský

Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína

Septima C

Orlické nábřeží 356/1, Hradec Králové 500 02

Tel: 495513744

Email: skola@bisgymbb.cz

Konzultant práce:

Mgr. Radek Bláha

(Muzeum východních Čech Hradec Králové)

Hradec Králové, 2005

Královéhradecký kraj

Obsah

0. Úvod

1. Metodika

2. Přehled dosavadních výzkumů zaniklých středověkých vesnic v Čechách a na Moravě

3. Středověké a raně novověké vesnice v Čechách a na Moravě

3.1 Vzhled vesnice, plužiny, obydlí a hospodářského stavení

3.1.1 Kolonizace, urbanizace vesnice

3.1.2 Plužina

3.1.3 Obytné stavby

3.1.3.1 Půdorys, dispozice a vytápění

3.1.3.2 Materiál, konstrukce obydlí a jeho výbava

3.1.4 Hospodářské stavby

3.2 Zemědělství a řemesla na vesnici, obdělávání plužiny

3.2.1 Odbytí zemědělských produktů, feudální a církevní renty

3.3 Vesnická společnost od 14. století do počátku 17. století

4. Příčiny zániku středověkých osad, ZSO v Královéhradeckém Kraji

5. Zaniklá středověká vesnice Habřinka

5.1 Vývoj osídlení v katastru Habřinky a v katastrech okolních vesnic

5.2 Přírodní podmínky

5.3 Historie ZSO Habřinky

5.4 Rekonstrukce původních cest

5.5 Doposud objevené archeologické nálezy na území ZSO Habřinka

5.6 Nově objevené archeologické nálezy na území ZSO Habřinka

5.7 Popis nalezeného materiálu a interpretace

6. Výsledky

7. Závěr a diskuze

8. Poznámkový aparát

9. Seznam použité literatury a pramenů

10. Obrazová příloha

Úvod

Tato práce se zabývá historií a zánikem středověké vesnice Habřinka, která se nacházela v severní části bývalého okresu Hradec Králové. Časový rámec existence vesnice Habřinky je od 13. do 1. poloviny 17. století a tato doba ohraničuje i rozsah této práce. Obsah práce se zabývá vznikem, vývojem a zánikem vsi Habřinka. Dále jsem se pokusil začlenit Habřinku do širšího rámce zaniklých středověkých osad (dále jen ZSO) v Čechách a na Moravě, se zaměřením na Královéhradecký kraj. K samotné historii Habřinky bylo doplněno i shrnutí dosavadního poznání o životě ve středověké vesnici. Byl popsán vzhled a typologie vesnic, plužiny, vesnické zástavby. Dále bylo charakterizováno zemědělství a řemesla vyskytující se na středověké vesnici.

Cílem práce je uceleně (pomocí historického a archeologického bádání – povrchovým sběrem) podrobněji objasnit existenci a zánik vsi Habřinka. Její vztah k paralelně existujícím vesnicím v jejím okolí, čím se shodovala a lišila od jiných zaniklých vesnic v nynějším Královéhradeckém kraji. Pozornost byla věnována vývoji komunikační sítě mezi okolními vesnicemi a Habřinkou a také přesné lokalizaci vsi Habřinka.

Práce je určena jak odborné, tak laické veřejnosti, která má k danému regionu vztah a která se chce o tomto území více dozvědět. Tato práce má také přispívat k širšímu poznání části regionu, na kterém se Habřinka nacházela.

1. Metodika

V první části práce pojednávající o výzkumech ZSO v Čechách a na Moravě bylo čerpáno z práce J. Smetánky Život středověké vesnice a knihy z R. Nekudy Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě.

O životě vesnického obyvatelstva v českých zemích bylo napsáno několik publikací. Obdobím 13. až 14. století se zabývá kniha Fr. Grause Dějiny venkovského lidu v Čechách. O venkovském lidu v 16. století vyšla kniha A. Míky Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Všechny tyto knihy zdařile popisují život ve středověké vesnici. Lidovou architekturou se již řadu let zabývá J. Škabrada. Stavbám ve středověké vesnici se věnuje i jedna kapitola v knize J. Petráně Dějiny hmotné kultury I. Při zhotovení mapy ZSO v Královéhradeckém kraji bylo použito monografie Fr. Roubíka Mapa a soupis zaniklých osad v Čechách a databáze „Excerpta“ – rešeršní databáze archeologických nalezišť východočeského regionu ©AO MVČ Hradce Králové (Archeologické oddělení Muzea východních Čech). Pro zjištění vývoje komunikační sítě bylo použito I. a II. Vojenské mapování a indikační skica Stablního katastru z let 1826 -1843. Jediný článek o Habřince napsal P. Dubický.

Při archeologickém prozkoumání lokality jsem vycházel z metodiky E. Černého Zaniklé středověké osady a jejich plužiny a z metodiky popsané M. Kunou v monografii Nedestruktivní archeologie. Byl použit povrchový sběr metodou sběru v liniích (rozestupy 3 osob, které sběr prováděly, byly 5 metrů) a metodou sběru ve čtvercové síti. Velikost jednotlivých polí (čtverců) činila 10x10m. K vytvoření mapy zaniklých středověkých osad v Královéhradeckém kraji jsem využil údajů shromážděných v databázi „Excerpta“. Pro určení velikosti nalezených střepů bylo použito metodiky podle PhDr. Radomíra Tichého, velikosti poloměrů kružnic následují po 2 cm). Typologie okrajů střepů metodicky vychází z monografie M. Zápotockého.

2. Přehled dosavadních výzkumů zaniklých středověkých vesnic v Čechách a na Moravě

Do 50. let 20. století, kdy se moderní výzkum zaniklých středověkých osad (ZSO) začal tvořit, neproběhl žádný cílený archeologický výzkum ZSO. Je však třeba uvést, že již v roce 1881 byl v lokalitě „Mořina“ (u obce Běštín na Hořovicku) proveden archeologický průzkum ZSO amatérským archeologem Břetislavem Jelínkem (1843 – 1926)¹⁾. Jelínek zde odkryl několik útvarů (pozůstatky domů ZSO), o kterých si myslel, že se jedná o slovanské mohyly (o tom ho také přesvědčila blízkost názvu „Mořina“ a Morana). Podobně se mýlil i J. L. Píć, který objevil a prozkoumal kupovité útvary (v oblasti Černokostelecka), přičemž je také zařadil mezi slovanské mohyly. Mylnou Jelínkovu představu o „Mořině“ vyvrátil J. Axamit v roce 1924 tím, že označil „Mořinu“ za ZSO ze 14. století. Jan Hellich v roce 1923 zase překonal Píćův názor tím, že prozkoumal několik ZSO v okolí Poděbrad³⁾. Do druhé světové války pak už nebyl podniknut žádný archeologický průzkum ZSO. Po válce byl v roce 1954 uskutečněn výzkum sídliště v Dřetovicích (okres Kladno), který podnikl A. Knor. Další průzkum byl proveden v roce 1957 v Krašovicích na Sedlčansku⁴⁾. V letech 1967 – 73 Zdeněk Smetánka odkryl první podrobněji zkoumanou lokalitu ZSO Svídna na Slánsku⁵⁾. Výzkum ZSO se zaměřil na jejich lokalizaci (metodou geodeticko – topografickou a povrchovým průzkumem). Při výzkumu se začala používat tzv. strategie mozaiky – více menších výzkumů (propojení povrchového průzkumu s vlastním archeologickým průzkumem), na Moravě se uplatnila tzv. strategie bodu – méně kompletních odkryvů. V 70. letech proběhl povrchový průzkum většího rozsahu na Černokostelecku, metodicky byl povrchový průzkum ZSO zdokonalen především díky několikaletému zájmu E. Černého o osídlení Dražanské vrchoviny⁶⁾. Povrchový průzkum s navazujícím archeologickým výzkumem byl uskutečněn na ZSO Kravín (Táborsko)⁷⁾. Na Moravě byl v letech 1960 – 1977 proveden výzkum ZSO Konůvky, v téže době probíhal i výzkum ZSO Pfaffenschlag, následně byl v roce 1975 zahájen výzkum ZSO Bystřec, od roku 1960 probíhá na Moravě svým rozsahem i dobou trvání největší terénní výzkum ZSO u nás, jedná se o ZSO Mstěnice.⁸⁾

3. Středověké a raně novověké vesnice v Čechách a na Moravě

3.1 Vzhled vesnice, plužiny, obydlí a hospodářského stavení

3.1.1 Kolonizace, urbanizace vesnice

V raném středověku probíhala v Čechách vnitřní kolonizace, ta byla od začátku 13. století doplněna kolonizací vnější. Tato kolonizace osídlovala z pohledu přírodních podmínek tři územní pásma. Nejstarší osídlení se pohybovalo do hranice 300 m n. m. území průměrnou roční teplotou 8 °C. Tyto oblasti se nacházely v nejúrodnějších částech Čech (Polabí, dolní Povltaví, střední a dolní Poohří a povodí Bílíny) a Moravy⁹⁾. Ve druhé etapě na přelomu 12. a 13. století byl osídlen zbytek Čech, až na Českomoravskou vrchovinu a hraniční hory, do hranice 500 m n. m.¹⁰⁾. Tyto nově osídlené oblasti měly méně vhodné podmínky pro pěstování pšenice a ječmene, ale naopak byly příhodné pro oves a žito. Při třetí etapě byla překročena hranice 500 m n. m., osadníci se v těchto vyšších polohách museli vyrovnat s nepříznivými přírodními podmínkami (nižší průměrná teplota, delší trvání sněhové pokrývky na polích)¹¹⁾.

Do počátku 13. století měl přemyslovský stát převážně český charakter¹²⁾. Některé pokusy o přivlastnění české půdy nebyly úspěšné (v roce 1121 zaútočil Vladislav I. na Němce, kteří si na české straně hranice postavili hrad Přimdu)¹³⁾. V průběhu 13. století naše území zasáhla hlavní vlna vnější kolonizace (někdy též nazývaná německá). Do Čech a na Moravu přicházeli ze západu cizí osadníci (převážně Němci).

Poloha a umístění vesnic byla určována převážně blízkostí vody, budoucí polohou v terénu, kvalitou půdy a dalšími faktory. Vesnice byly situovány tak, aby byly k vodě co

nejblíže, ale také tak, aby se zabránilo případným záplavám a podmáčením při jarních povodních. S postupem času byly nově založené vesnice již k vodním tokům více vzdáleny, protože výhodná místa byla obsazena.

K nejstarším půdorysným typům patří typ přírodní¹⁴⁾. Vesnice tohoto půdorysného uspořádání byly zbudovány bez přesného plánu, usedlosti zde byly volně roztroušeny. Od 13. století se nově vzniklé vesnice půdorysně přizpůsobovaly určitým normám. Patří sem následující typy.

Silniční vsi (silnicovky) byly zakládány podél komunikace¹⁵⁾. Mají zpravidla dvě řady domů, z nichž je každá na jedné straně komunikace (obr. 1). Usedlosti jsou postaveny svojí užší částí ke komunikaci a navzájem navazují. Pakliže se prostor mezi vstupem a výstupem z vesnice na jednom konci rozšířil, jednalo se o silniční návesovku¹⁶⁾. Do tohoto vzniklého prostranství mohl být postaven kostel, nebo umístěn rybník (obr. 2). V některých případech mohla od silnice buď kolmo, nebo šikmo vybíhat vedlejší komunikace (ulice), po jejíž stranách byly usedlosti. Takovému typu se říká ulicovka (obr. 3)¹⁷⁾.

Vesnice návesní vznikaly převážně na starším osídlení. U tohoto typu jsou usedlosti soustředěny okolo většinou obdélníkové návsi (obr. 4). Uprostřed návsi mohl být kostel nebo rybník. U tohoto typu vsí bylo také obtížné vyměřování polností za usedlostmi, protože pakliže náležel každé usedlosti především ten díl, který byl přímo za ní, vznikaly na rozích vsí nerozdělené polnosti, které musely být rozměřeny mezi jednotlivé usedlosti¹⁸⁾. Pakliže byla náves okrouhlá, nazývá se okrouhlíce - ústila do ní většinou jen jedna cesta (obr. 5)¹⁹⁾.

V pozdním kolonizačním období, kdy se osídlení přesouvalo do vyšších poloh, vznikl nový typ dlouhé vsi s řadovým uspořádáním usedlostí tzv. lesní lánová ves²⁰⁾. Osou vesnice byl zpravidla potok. Každá usedlost měla lán, který přímo navazoval na její humno (proto se takové lány nazývají záhumenice)²¹⁾. Typická lesní lánová ves měla usedlosti vzdálené velice daleko od sebe, takže se zvyšovala i samotná délka vesnice (obr. 6). Její jednotlivé části se mohly odlišovat přívrstvem, jako například „Horní“ a „Dolní“. Z těchto jednotlivých částí jedné vesnice se časem mohly vyvinout samostatné vesnice. Krátká lánová ves byla dvojřadá, domy mohly být od sebe až 50 m, tvar lánu je pásový, široký mohl být okolo 100 m, dlouhý až 250 m (obr. 7)²²⁾.

Dalším typem byla lesní návesní ves, ta má na rozdíl od předešlých dvou kruhový půdorys a náves. Oproti návesové vsi jsou zde domy od sebe vzdáleny. Mezi jednotlivými domy mohly být zahrady. Ve středu návsi se pak sbíhají cesty (obr. 8).

Ne všechny vesnice měly uvedená půdorysná schémata. Řady vesnic se musely při zakládání přizpůsobit místním podmínkám (terén), uvedené půdorysy nebyly vždy realizovány v úplné podobě. U některých vesnic se tato schémata mohla kombinovat. Častá byla varianta, kdy se vytvořila obdélníková náves, avšak pomocí lánového systému dvou navzájem protilehlých řad usedlostí²³⁾. Tento typ se nazývá návesní lánová ves, takové vesnice byly zakládány ve 14. století, jednalo se především o menší pohraniční vsi (obr. 9)²⁴⁾.

3.1.2 Plužina

Vzhled plužiny závisel na půdorysném schématu vesnice. V českých zemích se nejčastěji vyskytovaly dva typy vsí. Vsi návesní a vsi s řadovým uspořádáním (lánové vesnice, silnicovky). Od 13. století se kvůli vzrůstající ceně půdy začíná s vyměřováním orné půdy. Podle techniky měření půdy se nazývaly i délkové jednotky („pruty“ nebo „provazce“ skládaly v určitém poměru plochy - „lány“)²⁵⁾. Délka parcely pole (delší strana lánu) byla uváděna v „honech“. Existoval i další systém plošných měr odvozených z agrotechnické praxe – oralo se do záhonů, které byly vymezeny po kraji svodnicí se stanoveným počtem brázd. V úrodných oblastech tvořilo záhon šest takových brázd (jinde to ovšem byly i čtyři)²⁶⁾. Dvanáct kop záhonů (720 záhonů) v délce jednoho honu skládalo lán, v méně úrodných

oblastech to mohlo být jen 10 kop užších záhonů²⁷⁾. Později se objevily i míry, které se odvozovaly z objemu vysetého zrna (korce, měrice, věrtele).

Ve vsích s řadovým uspořádáním (lánové vesnice, silnicovky) se na mlat stodoly zvaný „humno“ napojovala parcela se zahradou, na tuto zahradu pak navazoval rozměřený lán. Tento lán se podle jeho umístění nazývá záhumenicový (obr. 10)²⁸⁾. Tyto dlouhé záhumenicové lány byly široké okolo 100 metrů a dlouhé i desetinásobně. Takové pozemky byly snadno přístupné. Jednotlivé záhumenicové lány byly navíc od sousedních lánů odděleny cestou. Toto uspořádání plužiny se používalo také u vsí návesních, ulicových a používalo se i u vsí s klínovými plužinami (zde se lány od humen klínovitě rozšiřovaly) (obr. 11)²⁹⁾. Vedle záhumenicových lánů existovaly i jiné druhy rozdělení plužiny. Plužina úseková se skládala z nestejně velkých a tvarově odlišných částí (úseků) (obr. 12)³⁰⁾. Rolník pak mohl vlastnit více takových úseků. Jednalo se o formu plužiny u starých vsí. U plužiny dělených úseků byly úseky rozděleny na kratší pravidelné pásy, jednalo se prakticky o pokročilejší variantu předchozího typu (obr. 13). Plužina traťová se skládala z několika obdélníkových (nebo jinak pravidelných částí), které se nazývaly tratě³¹⁾. Ty byly rozděleny na úzké dlouhé parcely, které byly rovnoběžné. Šířka takových parcel mohla být od 2 do 20 metrů, přičemž délka mohla být 400 metrů až 2 km (obr. 14.). Tento typ byl přinesen do Čech ve 13. století. Plužiny se také podle své celistvosti dělily na kompaktní a nesoudílné (některé části plužiny jsou od sousední části, většinou kvůli terénu značně vzdálené a jsou izolované)³²⁾.

3.1.3 Obytné stavby

3.1.3.1 Půdorys, dispozice a vytápění

Ve 13. století se starší domové dispozice přizpůsobovaly novým hospodářským poměrům. Namísto původně do země zahloubených staveb (polozemnice) se na začátku 13. století objevily stavby nadzemní. Také díky těmto změnám ve 14. století převládl trojdílný půdorys obytné stavby³³⁾. Takové domy se skládaly ze tří přibližně stejných čtvercových místností (obr. 15). Vstupní místnost se nazývala síň, bývala zpravidla uprostřed a mohla být užší nežli dvě zbývající místnosti. Ze síně se šlo (vlevo nebo vpravo, to záleželo na orientaci domu vůči světovým stranám) do obytné místnosti, ta se nazývala jizba³⁴⁾. Třetí místnost, která se nazývala komora, sloužila jako úložný prostor, který nebyl vytápěn. Obytná stavba spolu se sýpkou, chlévem a stodolou tvořily zemědělskou usedlost. Podle vzájemného postavení a orientace těchto staveb rozlišujeme několik půdorysných schémat (obr. 16)³⁵⁾.

V trojdílném domě byla jediná vytápěná místnost (jizba) jádrem domu, zde se vařilo, žilo. Základní dělení vytápění se člení podle způsobu přikládání a to podle místa obsluhy a vytápěného prostoru. Vytápění může být přímé – topeniště a obsluha je přímo ve vytápěné místnosti, pakliže není obsluha topeniště přímo ve vytápěné místnosti, ale v místnosti vedlejší, jedná se o vytápění nepřímé³⁶⁾. Vytápění se též dělí podle toho, jak se dostával dým ze stavení. U dymného způsobu se dým z topeniště dostával přímo do vytápěné místnosti, u polodymného způsobu dým vstupuje do místnosti jen krátce, protože je následně odveden dymníkem do prostoru krovu³⁷⁾.

Mezi 13. až 15. století se ve vesnických domech vyskytovala topeniště ve třech základních typech, otevřené ohniště bez pece, otevřené ohniště s pecí, nebo samostatná pec bez otevřeného ohniště³⁸⁾. Ohniště sloužilo jako zdroj tepla, dále bylo využíváno k vaření. Ve 13. století se již zřídka objevoval typ otevřeného ohniště, které bylo situováno uprostřed vytápěné místnosti. V tomto století se častěji objevovalo otevřené ohniště na podstavci kamenném, nebo hliněném, které bylo umístěno v rohu jizby³⁹⁾. Mezi 13. a 15. stoletím se objevila kombinace starého ohniště s pecí v jedno topné těleso. Pec stála v koutě jizby za dveřmi (stejně jako předešlé otevřené ohniště) tak, že ústila ke dveřím⁴⁰⁾. Pec je typická pro český venkov ve vrcholném středověku, sloužila jak k vytápění, tak pečení a vaření. Pece měly tvar oválný, hruškovitý, čtvercovitý nebo obdélný, od 13. století se pece začaly zvětšovat až na

130 – 300 cm v průměru. Odvádění kouře bylo v této době pro všechny typy ohnišť dymné. Prostory jizeb jsou vysoké nejméně 3 – 4 m, přičemž je horní polovina místnosti vyhrazena vzniklému dýmu, ten se zde ustálí, naplňuje vrchní prostor jizby, při stále stoupajícím množství dýmu hladina kouře klesá⁴¹⁾. Spodní část jizby je chráněna proti dýmu systémem otvorů ve stěnách, tyto otvory jsou nad okny jizby, těmito otvory vystupuje dým z jizby ven, jakmile dosáhne kouř úrovně otvorů⁴²⁾. Jizbě, ve které se používalo dymné vytápění, se říká dymná jizba (obr. 17).

V období pozdního středověku se začíná vyskytovat polodymná jizba. Princip odvádění dýmu z této jizby spočívá v tom, že byl nad pec (ta byla stále dymná, ale otočená ústím k čelní stěně jizby) zavěšen dymník (dřevohlinitý), ten zachytává většinu kouře a dopraví ho mimo jizbu nad strop, tam dymník končí, takže dým zaplní prostor krovu a odtud odchází pryč (buď přes krytinu nebo přes vytvořený otvor) (obr. 18)⁴³⁾. Po této úpravě nebyla nadále nutná vyhrazená horní část jizby pro dým, protože ten už nezůstával v jizbě. Začaly se tedy stavět nižší místnosti, které byly poměrně čisté a světlé, takže se namísto jizby začaly nazývat světnice. Další podstatnou změnou bylo i přesunutí topeniště do síně - nepřímé vytápění.

Ve 2. polovině 16. století se už i na venkově běžně objevují kachlová kamna. Kamna jsou vlastně odlehčené pece, které jsou mimo vyzdžené dutiny tvořeny jenom lehkou skořápkou z keramických kachlů⁴⁴⁾. V česky mluvících oblastech byla obvyklá sestava obou otopných zařízení – kamen i pece (pec plnila funkci například při pečení chleba, pečiva). Pec zpravidla stála v koutu světnice (při stěně, ve které byl vchod do místnosti), vedle pece stála kamna (směrem ke vstupním dveřím). Jak pec, tak i kamna byly vytápěny nepřímo a to ze síně, která se začala měnit v kuchyni⁴⁵⁾. Kuchyňská část síně se skládala z otevřeného ohniště (zde se na podestě z cihel nebo z kamene připravovalo jídlo). Odtud byly také vytápěny kamna a pec ve vedlejší světnici. Nad otevřeným ohništěm byl umístěn dymník (obr. 19). Se zavedením nepřímého vytápění světnice došlo k zavedení dymníku, který již připomínal komín. Vesnické dymníky (komíny) nebyly v 17. století zděné, ale byly dřevěné, omazané hlínou (především vnitřek musel být kvalitně omázan).

3.1.3.2 Materiál, konstrukce obydlí a jeho vybavení

Jako materiál na stavbu obydlí užívali vesničané především dřeva a kamene. Od konce 13. století se začal stále víc uplatňovat lomový kámen, který nebyl používán jen jako základ pro dřevěnou konstrukci, ale i jako stavební materiál pro stavbu celých zdí. Po přesunutí ohniště ze středu jizby do jejího rohu byla nutnost obezdít alespoň okolí topeniště. Z kamene byly tedy především stavěny podezdívky a části stěn. Kámen byl spojován vápennou maltou. Na venkově se z úsporných opatření mohla používat i malta hliněná (nebo jenom s menším obsahem vápna)⁴⁶⁾.

Převládajícím materiálem zůstávalo dřevo. Nejpevnější dřevěná konstrukce byla konstrukce roubená. Ta u vesnických obydlí převažovala. Podstata spočívala ve vodorovně vrstvených trámech (ty byly různě upravené), vázaných v nároží různě provedenými tesařskými zámky (obr. 20)⁴⁷⁾. Tvar trámů mohl být v řezu kulatý, půlený nebo hraněný sekerou (hraněné dřevo bylo vývojově nejstarší). K roubení se používalo rovné jehličnaté dřevo. Nárožní spojení mohlo být jištěno jen zatlučenými kůly. Další rohová vazba byla tzv. „rybina“, u ní má každý konec trámu (při pohledu z boku) tvar připomínající rybí ocas. Případnému rozjetí této vazby brání protiběžné šikmé sesekání dosedajících ploch trámu (obr. 21)⁴⁸⁾. Spáry mezi trámy byly zacpány mechem pokrytým mazaninou, tou mohly být někdy omítnuty celé stěny. Nevýhodou roubené vazby je špatná odolnost ležícího dřeva vůči svislému tlaku.

Další konstrukce je rámová (obr. 22). Princip této konstrukce spočívá v rozdělení stěny na dvě části. Na část trámovou nosnou (kostru) a na nenosnou výplň⁴⁹⁾. Oproti roubení zde jsou hlavními nosníky svislé trámy, kterým svislý tlak tolik neškodí. Výplň je tvořena silnějšími

vodorovně poskládanými prkny, které jsou vsazeny do drážek nosných svislých trámů. Stěny pak mohly být vymazány mazanicí.

Hrázděná konstrukce je rámová konstrukce s výplní, která je vkládána do tloušťky nosných trámů (obr. 23). Výplň tvoří většinou dřevohlinitá sestava s kolíkovou kostrou, která tvoří armaturu pro mazanici⁵⁰⁾. U nás nebyla hrázděná konstrukce příliš častá. Jako doprovodní stavební materiál dřeva se u všech konstrukcí často používala hlína (mazanice). Mazanice je směs hlíny a dalších vazných materiálů, především slámy. Mazanice se v jedné vrstvě nanášela například na stropy, na stěny se vrstev nanášelo víc. Další stavební materiály jako například cihly a opracovaný kámen se na vesnicích objevovaly jen vzácně.

Nejstarší typ stropu odpovídal konstrukci roubených stěn. Tento typ (nazývá se povalový) se skládal z neohraněných kulatých trámů, ty byly kladeny souběžně s podélnou osou domu (tyto trámy se nazývají povaly)⁵¹⁾. Mezery mezi povaly byly zadělávány mechem. Takový strop pak byl ještě uprostřed podepřen jedním příčně usazeným trámem. Nejstarší typ krovu je hřebenová vaznice, tento typ v našich zemích převažoval⁵²⁾. Dalším typem krovu byla krokrová konstrukce s hambalkem, ta se vyvinula ze starších krokrových konstrukcí. Střechy byly v tomto období především valbové a sedlové (obr. 24). Jako podlaha se používala udusaná hlína, v exponovaných místech se mohl používat i kámen. Základním krytí vesnických staveb byla slaměná krytina tzv. došková. Jako došky se označují dvojice slaměných snopků, které jsou převázány. Jako krytiny se mohly používat i drny a šindele (šindele se vyráběly z jehličnatého dřeva, vzniklé šindele pak byly na střechu nabity na latě. Ve vesnicích měly dveře podobu točnic. Princip těchto dveří spočívá v tom, že postranní sloupek na té straně, kde se měly dveře otáčet, přecházel nahoře i dole a sloužil k upevnění do stěny⁵³⁾. Přecházející konce pak byly uchyceny do ok (ložisek).

Ke stavebním výbavám jizby (nebo světnice) patřila příčná bidla (ta byla umístěna v takové výšce, aby pod nimi šlo projít). Na taková bidla se pokládalo topné dřevo, to zde dosychalo. Na bidlo se mohly dále zavěšovat různé věci. V dymné jizbě se neobjevoval nábytek, protože by v něm vše načichlo kouřem. Úhlopříčně naproti topnému zařízení byl umístěn stůl s lavicemi při stěnách. V poměrně čisté světnici již mohl být úložný nábytek.

3.1.4 Hospodářské stavby

Venkovští majitelé, kteří vlastnili větší část pole, potřebovali k provozu hospodářské stavby. Hospodářská stavení mohla být součástí obytné stavby (komory, sklepy) nebo byla samostatná a stála na dvoře usedlosti.

V průběhu 13. – 15. století byly nahrazeny původní podzemní zásobnice sklepními komorami a sýpkami. Podzemní komory sloužily k uskladnění ovoce, zeleniny a dalších zásob (maso, mléko), které potřebovaly k uskladnění nízkou teplotu. V sýpkách se uchovávalo osivo, zrno a mouka, tedy to nejcennější, co zemědělec vlastnil (kromě zvířat). Sýpky byly zabezpečovány proti ohni. Předchůdcem stodoly, která sloužila jako úložný prostor pro nevymlácené obilí a slámu, je oboroh⁵⁴⁾. Oboroh byl z kůlové konstrukce s proutěnými vyplétanými stěnami (obr. 25). Od 16. století se začaly objevovat první roubené stodoly s obdélníkovým nebo polygonálním půdorysem. Chlévy byly ve středověku zpravidla dřevěné rámové stavby, které stály samostatně⁵⁵⁾.

Vodní mlýny byly na vesnicích běžné od 13. století. Jejich umístění bylo závislé na vodním toku, takže často byly situovány i mimo vesnici. Mlýn se dělil na část obytnou (kde žil mlynář) a část, kde se mlelo obilí, takový prostor se nazýval mlýnice. Voda byla pod mlýn přiváděna náhonem, na mlýnské kolo byla navedena vrchem nebo spodem. Prostor, ve kterém se otáčelo mlýnské kolo, se nazýval lednice⁵⁶⁾. V mlýně se nacházelo mlecí zařízení – běhoun (kámen), který byl uložen na tzv. hranici (masivní dřevěná konstrukce). Mezi vodním kolem a mlecím zařízením bylo tzv. paleční kolo s dřevěnými zuby (palci), paleční kolo kolmo převádělo směr otáčení mlýnského kola na vodorovně uložené mlýnské kameny⁵⁷⁾.

Kovářství se začalo na vesnicích objevovat ve 13. století. Kovárna nebyla umístěna v komoře domu, ale s ohledem na hlučnost a dýmnost byla umístěna mimo dům, ale v jeho těsné blízkosti. Část provozu se odbývala venku (kování koní) pod přístřeškem.

Na vesnicích se také mohly vyskytovat církevní stavby (kostely, kaple) a šlechtické stavby (tvrze).

3.2. Zemědělství a řemesla na vesnici, obdělávání plužiny

V důsledku kolonizace, která u nás probíhala, se nově příchozí venkovské obyvatelstvo muselo postupně usazovat na nových místech s chudšími půdami na živiny. Na takových méně úrodných půdách pak zemědělec nemohl hospodařit jako jeho předchůdci na kvalitnějších půdách, kterým stačilo mělce obdělat půdu, a tu pak nechá několik let ladem. Tento starý způsob také vyžadoval značnou plochu půdy (kterou kolonizační zemědělec nemá). Využívá se tedy pravidelný zemědělský cyklus (ozim, jař, úhor), který je nazýván trojpolní. Zemědělec musel svoji půdu rozdělit do tří honů, do jednoho zasel ozimné obilí, do druhého zasel jarní obilí a třetí část (úhor) mu posloužila jako pastvina pro dobytek. Tato pastva pak do jisté míry svazovala vesnici tím, že se osevní plán musel napláňovat tak, aby co možná nejvíce polí, které ležely ladem, tvořily celek pro obecní stádo⁵⁸⁾.

Mezi nejdůležitější nástroje, které se používaly k obdělávání polí, patří pluh, rádlo, hák a brány. Právě pluh znamenal velkou změnu v obdělávání půdy a v 13. a 14. století převládá nad ostatními nástroji. Pluh se skládal ze dvou částí, z vlastního pluhu a z plužních koleček⁵⁹⁾. Pluh byl vzadu spojen s klečí (rukojetí), z hřídele vybíhala svisle slupice, která umožňovala úpravu sklonu plazu, na ten byla nasazena kovová asymetrická radlice. Hřídlo, klec, plaz a slupnice tvořily čtyřúhelníkovou kostru pluhu. Před hrot radlice pak bylo v hřídli zasazeno krojidlo, to prořezávalo hlínu a tím usnadňovalo radlici pronikání do země. Radlice pracovala tak, že svým ostřím odkrajovala vrchní vrstvu půdy, která se pak posunem hrnula na desku (ta byla připevněná šikmo na osu pluhu), která ji obracela (obr. 26). Oráč s sebou nosil také sekýrku, s její pomocí zarážel klíny v hřídli u krojidla a slupnice, čímž měnil hloubku orby. Dále se sekýrkou nosil i otku, kterou používal k odškrabování přilepené hlíny mezi plazem a deskou, ta totiž ztěžovala pohyb a tím i výkon pluhu. Do pluhu se většinou zapřahal jeden pár koní, protože byl oráč plně zaměstnán ovládnutím pluhu, poháněl koně pohunek.

Dalšími nástroji, kterými se oralo, byly různé typy rádel a háků. Jejich používání nebylo podmíněné chudobou majitele, ale tím, jaká byla půda na jeho poli. V jílových půdách pluh vyorával velké kusy hlíny, které se nerozpadávaly, takže musel oráč po několikátém přejetí pluhem přejít na rádlo nebo hák a orat pak kolmo vůči původním brázdám⁶⁰⁾. Rádlo mělo dřevěnou kostru, která se podobala rámu pluhu. Rádlo mělo na hřídli jen jedno držadlo, na plaz byla připevněná symetrická radlice, která půdu rozrývala, ale neobracela (obr. 27). Hák neměl na rozdíl od rádla a pluhu čtyřúhelníkovou kostru (obr. 28). Z hřídele vybíhal šikmo k zemi dřevěný naradník, který nahoře pokračoval rukojetí, na jeho dolní konec se nasazovala opět symetrická radlice⁶¹⁾. Hák neměl plaz ani pomocná kolečka, takže hloubku orby určoval sám oráč. Zásadní rozdíl mezi pluhem, rádlem a hákem byl ten, že pluh měl radlici asymetrickou (takže hlína byla hrnuta na odhrnovačku), zatímco hák a rádlo měly radlici symetrickou. Zoraná půda pak byla ještě upravována branami. Ty měly obdélníkový rám, do kterého byly zasazeny železné hřeby, ty při vláčení drtily hroudy a promíchávaly zeminu.

Nejpoužívanějším žacíím nástrojem byl srp. Délka srpů se ve 13. století zvětšila, ale šířka se zúžila. Změnila se i řezací část čepele, ta se prodloužila a zároveň se skoro narovnala, čepel také měla vysekané zuby, což napomáhalo při řezání tvrdších stébel žita (obr. 29). Srpy v 15. století byly dlouhé od 40 – 44 cm, rozpětí řezného oblouku bylo od 30 – 38 cm, čepel byla široká 2 – 2,8 cm⁶²⁾. Vedle srpů se používaly také kosy. Ty se používaly hlavně k sečení trvalých luk. Tyto kosy se podobaly dnešním. Vedle těchto kos existovaly i obilné kosy, ty se od běžných kos lišily hrabíci. Hrabice byla tvořena většinou dvěma nebo třemi pruty, které

byly zasazeny kolmo do kosiště, ty pak při kosení hmully stébla k jedné straně. Další používané nástroje byly hrábě, senné vidle (se dvěma hroty), vidle hnojné (ty měly hrotů více). Tyto nástroje se příliš nelišily od dnešních nástrojů. K práci v zahradách, zahrádkách, vinicích, chmelnicích a v sadech pak zemědělec používal další nářadí jako nože, sekery a rýče. Snad až na ty nejchudší zemědělce míval každý alespoň jeden vůz⁶³⁾. Vůz se skládal z nápravy, rozvozy, lísně, oje a z kol. Příslušenství k vozům se zpravidla skládalo z žebřin, prken, řetězů a z náhradních kol⁶⁴⁾.

Potahy byly rovněž velmi důležitou součástí majetku zemědělce, bez jejich pomoci by rolník nemohl obdělávat pole. Jako tažná zvířata se používali koně a volí (krávy mohly být využívány jen nejchudšími zemědělci a v krizových dobách). Během 13. a 14. století vytlačili tažní koně hovězí dobytek (to je také zapříčiněno rozšířením novodobého zápřahu a také rozšířením chovu tažného koně). Koně byli nejcenějším majetkem rolníka, takže jim také musel věnovat větší péči nežli skotu. Zemědělec zpravidla na zimu skot pobil, ale koně nechal žít. Počet a výkonnost koní také ovlivňoval osevní plán. Drobní poddaní si zřejmě museli koně půjčovat od zámožnějších hospodářů. Ve 13. až 14. století se také rozšířily nové formy zápřahu koní (chomout a postroj)⁶⁵⁾. Od 13. století se koně také častěji okovávali, podkova chránila kopyto a umožňovala lépe využít sílu zvířete, které se mohlo lépe vzepřít.

Před zasetím musel zemědělec do půdy vrátit živiny, protože jednostranné obilnářství (pěstovali se především obiloviny) půdu vyčerpávalo. Půda se sice trochu oživila pravidelným úhorováním, ale přesto musel hospodář doplňovat živiny. Část vracel tím, že zaorával po žních strnisko. Zemědělec nechával na úkor zisku slámy vysoká strniska (snad právě proto využíval při žních spíše srp)⁶⁶⁾. Prakticky jediným dostupným hnojivem byla mrva. Protože se dobytek pásal přímo na úhoru, zůstávala většina mrvy přímo na poli. V zimě byl dobytek ve chlévech, takže zemědělec mohl na jaře vyvést nashromážděnou mrvu (smíchanou se slámou, která byla ve chlévech) na pole. Poté, co bylo pole obohaceno o živiny, přišla na řadu orba. Do roka se oralo dvakrát, poprvé se oralo na jaře, přičemž se hned zasel jáří, podruhé se oralo na podzim, přičemž se zasel ozim. Oralo se pomocí pluhu a to jednosměrně a do záhonů⁶⁷⁾. Pakliže byla půda tvrdá a jílovitá, přeorávali oráči svá pole ještě háky a rádly, po každé orbě pak bylo pole povláceno branami (tím se ornice rozdrobila a částečně se také zničil plevel).

Do poorané půdy pak rozsévač zasel zrno tím způsobem, že rukou rozhodil zrno po ploše pole. Osev nabíral buď z plátěné rozsívky (ta mohla být zavěšena na krku), nebo z proutěných košů (ty mohly být také zavěšeny za krk). Takto zaseté pole bylo ještě povláceno branami. Rolníci seli zpravidla zrno z vlastní produkce. V naprosté většině se pěstovaly obiloviny. V dobách, kdy zemědělci ještě hospodařili na úrodnějších půdách, převládala pšenice a proso (obiloviny náročné na půdu). Ale od 13. století začalo převládat žito, které je méně náročné na kvalitu půdy⁶⁸⁾. Ojedinele se také pěstoval ječmen a oves. K ozimu se používalo ozimné žito a pšenice, na jaře se pak sel oves a ječmen. Proso bylo od 15. století nahrazováno méně náročnou pohankou (původem z orientu). Zemědělec sklídl průměrně čtyři zrna z jednoho zasetého⁶⁹⁾. Kromě obilí se pěstovaly i jiné plodiny, avšak v mnohem menším rozsahu než obiloviny. Na tyto plodiny stačilo místo na zahradách. Patřily sem luskoviny (hrách, čočka), len, řepa, zelí, mák a různá zelenina (mrkev, okurky, cibule, česnek). Tyto plodiny, se pěstovaly na zahrádkách, protože tyto plodiny vyžadovaly mnohem kvalitnější a více připravenou půdu než obiloviny. Na specializovaných místech se také mohl pěstovat chmel a víno.

Žně začaly zpravidla na konci července nebo na začátku srpna a skončily koncem srpna. Většinou se žalo srpem. Ženci bývají zobrazováni v pokleku nebo v hlubokém předklonu, tato práce musela být v teplých měsících velmi náročná (většinou jsou jako ženci zobrazováni muži). Žnec uchopil stébla a vytvořil tak hrst, tu podržel srpem, několik hrstí pak svázal do snopku (obr. 30). Tato ruční práce zaměstnávala hodně lidí, drobný zemědělec si musel

vystačit se svojí rodinou, movitější rolník zvládl žně s pomocí čeledi a bohatý rolník si mohl najmout nádeníky. Požaté obilí, které bylo svázáno ve snopech, se dosoušelo na polích, buď ve snopech (do křížů) nebo do mandelů (naležato) nebo se snopy stavěly do panáků (nastojato)⁷⁰). Bezprostředně po žních se začalo s vymlacováním obilí, to se protáhlo až do zimy, takže rolník musel ochránit svezený mlat pod střechou. Obilí se mlátilo pomocí cepů. Vymláčené obilí pak bylo skladováno v sýpkách nebo v obilných jámách. V hospodářských staveních mohl být také ovocný sad. Pěstovaly se především jablka a hrušky. Na vesnických zahradách patrně nebyly vyšlechtěné odrůdy ovoce (narozdíl od klášterních zahrad). Ale přesto od 16. století znali vesničané mnoho štěpařských metod⁷¹).

Velikost živočišné výroby závisela na velikosti pastvišť a luk. Zemědělci dávali přednost obilnářství před chovem zvířat. Pakliže nějaký dobytek hospodář měl, vyháněl ho po větší část roku na pastviny, nebo na společné pastviny, na kterých bylo stádo z celé vesnice. Zemědělci ve vesnici rozplánovali své osevní plány tak, aby jejich úhory vytvořily co největší plochu. Úhor nepředstavoval pro dobytek ideální pastvu, po pozdní sklizni již plevel neměl dosti času ke zbujení, lepší situace pak byla na úhoru na jaře. Vydatnější mohly být obecní pastviny, páslo se také na lukách po senoseči. Přes zimu musel hospodář své stádo krmit, nebo ho vybil. Krmilo se hlavně senem a obilím (oves, ječmen). Choval se především skot (dojné krávy). Poddání nemohli chovat příliš mnoho skotu (především kvůli chudým obecním pastvinám). Na menších statcích mohly být až tři krávy, jen střední zemědělci si mohli dovolit tři až šest krav, velkostatkáři mohli mít až 10 krav⁷²). Chov ovcí byl pro rolníka výhodnější. Ovce dávaly užitek dříve nežli skot (vlna), ovce spotřebovaly méně píce přes zimu a snesly i méně úrodnou pastvu. Chov ovcí nevyžadoval tolik práce jako skot. Stáda skotu a ovcí také mohla být napadána různými epidemiemi.

Vepřový dobytek byl rozšířen skoro na každém statku. Vedle masa drůbežního a rybího bylo právě vepřové maso hlavní masitou stravou venkovanů. Vepřový dobytek se také nemusel vyhánět na pastvu, pásal se především v lesích (konzumoval zde žaludy, bukvice). Prasata byla zabíjena v zimních měsících (většinou prosinec). Z drůbeže se chovaly především slepice (dále také husy). Chov koz se na vesnicích příliš nerozšířil. Rybolov doplňoval stravu na vesnici. Bývalo časté, že si vesnice od šlechtice pronajala část řeky, z které se pak lovily ryby. I vsi mohly vlastnit obecní rybník, ale i tak rybník spadal pod feudální rentu. Takové rybníky nedosahovaly velikých rozměrů a nemohly konkurovat šlechtickým rybníkům.

Řemesla byla ve středověku především záležitostí měst, ale přesto existovala řemesla, bez nichž by se vesnice ve středověku neobešla. Nejdůležitějším řemeslem bylo mlynářství. Podle vlastnictví se rozlišovaly mlýny poddanské a vrchnostenské⁷³). Od 13. století byly již na vesnicích běžné vodní mlýny, tyto mlýny tedy musely být při vodních tocích, nebo u hrází rybníků. To tedy znamenalo, že byly mlýny často i mimo vesnici. I po rozšíření vodních mlýnů přetrvávalo ve vesnicích ruční mletí obilí na žernovu. Mezi dvěma balvany (spodní nebyl pohyblivý) se drtilo obilí otáčením vrchního běhounu. Byla to velmi namáhavá práce, neboť se mletí obilí muselo několikrát opakovat, nežli se propadla jemná mouka. Tento primitivní způsob mletí se udržel na českých vesnicích také kvůli tomu, že se vodní mlýny staly majetkem šlechty (ta požadovala úhradu za mletí v naturáliích). Dále zde byl také problém dopravy zrna k mlýnům. Vodní mlýn mohl za den semlít okolo 5 až 7 q⁷⁴).

Stejně důležité jako mlynářství bylo také kovářství. Zemědělské nářadí totiž stále vyžadovalo údržbu. Narozdíl od městských kovářů (kde se vytvořilo několik odvětví kovářů) byl vesnický kovář univerzální. Opravoval a zhotovoval nové nářadí, okovával koně, staral se o údržbu koní, pokud chtěl vyrobit nové nářadí, musel buď překovat staré nářadí, nebo nakoupit nový železný polotovar.

Na vesnicích se také mohlo vyrábět pivo. Především během husitských válek tato praxe vaření piva zdomácněla. V 15. století začala vařit pivo i šlechta a nutila pak své poddané

k odběru tohoto piva, takže domácí vaření piva postupně vymizelo. Ve vesnicích u velkých řek se také mohlo několik poddaných živit rybařením. Na vesnici se dále objevovali i drobnější řemesla (koláři, tesaři, zedníci, bednáři, hrnčíři, nožíři, tkalci).

3.2.1 Odbytí zemědělských produktů, feudální a církevní renty

Pakliže zemědělec dokázal vypěstovat více zemědělských výrobků, než kolik sám spotřeboval a než kolik musel sám odevzdat vrchnosti (renta), mohl pak přebytek svoji úrody prodat. Hlavními odbytišti byla města. Ve 14. století dosáhl obchod mezi venkovem a městy značného rozsahu, husitské války tento rozmach utlumily. Nikdy však k úplnému zastavení obchodu nedošlo, protože by se především velká města bez dodávek zemědělského zboží neobešla a venkov měl také na zpeněžení svých produktů zájem⁷⁵⁾. Největšími odběrateli byla velká královská města (Brno, Hradec Králové, Olomouc, Opava, Praha, Plzeň, Znojmo, Žatec). Města, kde převažovali obchodníci a řemeslníci, byla více závislá na vesnicích, nežli města, která měla alespoň nějakou vlastní zemědělskou produkci, ale ani tato města nemohla dosahovat plné soběstačnosti. Dalším významným konzumentem byla horní města (ta ležela většinou v hornatých a lesních oblastech a byla tedy odkázána na dovoz zemědělských produktů). Tato města spotřebovala velké množství potravin, ale také loje (na svícení v šachtách) a kůží (na těžní měchy). Ve 2. polovině 15. století a v 16. století přibyl další významný odběratel zemědělského zboží – poddanská města a městečka (v období mezi Lipany a bitvou Na Bílé hoře přibýlo v Čechách ke starým královským městům přes 20 poddanských měst a přes 100 poddanských městeček)⁷⁶⁾. Královská města si po celý středověk chránila svůj tržní okruh a bránila se tomu, aby se obchodovalo přímo na venkově (trhy byly povoleny pouze ve městech). Po husitských válkách se začala objevovat obchodní střediska, která vlastnila šlechta, v 15. století se všechny tři stavy dohodly a zakázaly obchodovat se zemědělským zbožím přímo na venkově, ale jen na trzích⁷⁷⁾. V 16. století byl již běžný místní trh, který byl omezený hranicemi panství šlechticů.

Renta mohla mít tři formy – naturální, robotní a peněžní. Ve 13. století nastal v Čechách přechod na peněžní formu, ta pak převládla po celé 13. a 14. století. Peněžní rentu odváděl poddaný zpravidla dvakrát v roce (na sv. Jiří a na sv. Havla)⁷⁸⁾. Renta se platila z pozemků, její výše se odvozovala z lánové soustavy polí. V pohusitském období se opět rozšířila naturální a robotní forma renty. Naturální forma renty měla dva typy, první typ byl relogniční (uznávací), ta se udržovala především ze zvyku a symbolizovala poddanství (u takového typu renty se vyžadoval určitý počet slepic, kuřat, vajec)⁷⁹⁾. Druhý typ naturální renty byly už skutečné dávky, poddaní odváděli především obilí (oves, žito), zrna a také obilné snopy. Robotou (prací na panském majetku) byli zatěžováni poddaní především v období senoseče, dále vypomáhali při setí, kácení lesů, na hradech a v rybničním hospodářství. Robotu vykonávali poddaní pod dohledem panského rychtáře nebo správce (šafáře), při robotě většinou využívali poddaní vlastní náradí. Přesto však v pohusitském období převládala peněžní forma renty, robotní a naturální renta peněžní spíše doplňují. V žádné vesnici tedy poddaní neodváděli jen robotní nebo naturální rentu. Především robotní povinnosti dosahovaly zlomku hodnoty peněžních rent. A. Míka zjistil ze vzorku 1300 českých vesnic v pohusitském období, že poddaní platili z jednoho lánu někdy pouze 9 pražských grošů, ale někdy až 168 pražských grošů⁸⁰⁾. Příčiny takového rozdílu byly dány velikostí lánu, místními podmínkami (bonita půdy, jestli byly do výměry také započítány lesíky a pastviny) a dalšími faktory, v průměru se tedy platilo okolo 40 – 80 pražských grošů z 1 lánu.

Vesničané museli také platit různé zvláštní platy. Mezi takové platy patřily i tzv. holdy (výpalné, které platili vesničané loupeživým šlechticům a lapkům za to, že jejich vesnice nebudou vypáleny), počet holdů vzrostl především během husitských válek a po nich⁸¹⁾. Teprve díky uklidnění vnitřních poměrů v 16. století tyto holdy postupně vymizely. Poddaní dále platily i různé mimořádné renty. Poddaní odváděli rentu i církvi. Vyskytovaly se dva typy církevních rent, tzv. podýmnné (tato dávka byla vybírána podle počtu domů – ohnišť ve

výši 1,5 – 1 pražský groš), druhý byl desátek, ten již znamenal narozdíl od dýmného pro rolníka zátěž⁸²⁾. Nejstarší formou desátku byl tzv. úplný desátek (každý desátý snop a každý desátý dobytek). Časté byly také tzv. železné krávy (farář půjčil rolníkovi dobytek, za který musel pak platit každoroční nízký poplatek), problém nastal, jestliže půjčený dobytek pošel, protože ho musel pak rolník farářovi zaplatit. Po husitských válkách byly církevní renty omezeny (neobsazené fary), omezeny byly i poplatky za udílení svátostí. Celkově lze říci, že po husitských válkách se církev na vykořisťování poddaných podílela nejméně⁸³⁾.

Rentu měl právo vybírat i panovník. Zemská berně byla vybírána od 1. pol. 13. století, přičemž byla povolována sněmy (vybíralo se 32 Pražských grošů za 1 lán)⁸⁴⁾. Od vlády Karla IV. se zemská berně stala skoro každoroční záležitostí. Během zajetí Václava IV. ve Vídni nechal vybrat Zikmund zemskou berni dvakrát, když se Václav IV. vrátil, nechal zemskou berni vybrat také dvakrát⁸⁵⁾. V pohusitském období se výběr zemské berně omezil. Během šedesáti let po skončení husitských válek byla berně vybrána jen desetkrát⁸⁶⁾. V této době se berně vybírala buď z hlavy, nebo z poddanského peněžního platu (jedna čtvrtina obvyklého platu). Po nástupu Habsburků na český trůn byla zemská berně zavedena opět pravidelně, přičemž dosahovala také značné výše.

3.3 Vesnická společnost od 14. století do počátku 17. století

Vesnické obyvatelstvo se dalo rozdělit na dvě základní skupiny. Na svobodné a poddané. Mezi svobodné obyvatelstvo patřili příslušníci duchovního stavu, páni a rytíři, dále sem patřili svobodníci (ti bývali majiteli gruntů a podléhali přímo králi), nápravníci (ti chránili majetek šlechticů, načež dostávali od nich půdu a byli zproštěni od feudálních závazků), manové (ti vlastnili statky a podléhali přímo králi)⁸⁷⁾. I samotná vrstva poddaných byla velmi rozvrstvená (podle majetku). K nejvyšší poddanské vrstvě patřili rychtáři. Rychtář obstarával spojení mezi poddaným a vrchností, dále měl být vzorem, vybíral renty, dohlížel na pořádek, měl právo trestat poddané pokutami. Rychtářství se rozšířilo během kolonizace, kdy bývalo zvykem, že se lokátor stal rychtářem nové vsi, funkce rychtáře dědičná nebyla, ale často zůstávala v rodině. K vrchnostenským služebníkům patřili také šafáři (ti narozdíl od rychtářů spravovali jen menší panské dvory). K privilegovaným skupinám venkovského poddaného obyvatelstva patřili mlynáři, hajní a krčmáři. K nejvyšším vrstvám poddaného obyvatelstva patřili bohatí sedláci (ti jsou doloženi již od 13. století), ti vlastnili velké množství půdy, ale stále zůstávali poddanými, při žních museli najímat čeledě a nádeníky. Většinu obyvatelstva tvořili tzv. střední rolníci, kteří vlastnili tolik půdy, že byli schopni zaplatit stanovené feudální renty a zároveň jim zbylo dost prostředků pro život rodiny⁸⁸⁾. Mezi tuto vrstvu patřili i řemeslníci. Další skupinou byli drobní rolníci, ti hospodařili na pozemcích ne větších než 0,5 lánu, takoví rolníci byli schopni umožnit slušné živobytí jen menší rodině⁸⁹⁾. Nejnižší vrstvou poddaných byla chudina. Mezi chudinu patřili i tzv. podsedníci (ti vlastnili jen malý kousek půdy nebo jen zahrádku, zbytek obživy si obstarávali prací na panských polích, v lesích a na stavbách). K chudině patřili i bezzemci, kteří museli pracovat na cizím majetku – stálá čeleď a nádeníci.

4. Příčiny zániku středověkých osad, ZSO v Královéhradeckém kraji

Tak jako středověké vesnice vznikaly a žily, proměňoval a vyvíjel se jejich půdorys a zástavba, docházelo také k zániku celých vsí. Příčin zániku vesnic ve středověku (a v raném novověku) mohlo být několik. Důvodem zániku mohlo být již samotné špatné vysazení vesnice lokátorem. Například kvůli nedostatku pitné vody, nevhodnému umístění v záplavové zóně, špatným klimatickým a půdním podmínkám. Vesnice mohly také zaniknout splynutím s blízkým městem, městečkem nebo větší vsí. V 15. století zanikla řada vsí na Třeboňsku a Pardubicku v důsledku zakládání rybníční soustavy. Vesnice často zanikaly v důsledku válek. V Čechách a na Moravě zanikaly vesnice v důsledku válek ve větší míře především během husitských válek a války třicetileté. Vesničané nebyli chráněni hradbami jako lidé ve

městech, takže zůstávali bezmocní proti náhlým přepadům rabujících vojsk, dezertérům a zlodějům. Vojáci nemuseli vypalovat a vykrádat vesnice jen z důvodů kořistnických a z důvodu obstarávání jídla a píce, ale také za účelem zdecimování protivníka a ničením jeho majetku: „...téhož roku (kol 11. června) vypálil Žižka se svými spolčenci, s Janem Bzdinkou a s jinými, mnoho menších měst a vesnic od Klatov až do okolí Plzně...“.⁹⁰⁾ Během třicetileté války zanikla řada vesnic po celém Českém království. V prvních letech války se bojovalo převážně na našem území a rabování a plenění se účastnily všechny válčící strany. Zoufalí vesničané se proti žoldnéřským vojskům často stavěli na odpor, již v roce 1620 se v okolí Žatce shromáždilo okolo 5000 vesničanů, kteří chránili své vesnice proti žoldnérům⁹¹⁾. V roce 1624 došlo k podobnému povstání na Moravě, kdy venkované sváděli těžké boje s polskými žoldnéři⁹²⁾. V roce 1628 propukly podobné nepokoje i ve východních Čechách (v okolí Opočna a Nového Města nad Metují)⁹³⁾. Tento zoufalý odpor vesničanů však neměl žádnou šanci na úspěch, v roce 1644 bylo na Moravě popraveno 200 Valachů za jejich odpor⁹⁴⁾. Pakliže se žoldnéři dostali přímo do vesnice, znamenalo to pro její obyvatele přinejmenším ozebračení, dánský kronikář popsal chování Švédských žoldnérů takto: „...Švédové zabíjejí chudé a nevinné lidi a chovají se tak, že ani Turci a Tataři by to nedokázali hůř, a to proti bratrům stejné víry...“.⁹⁵⁾ Christoffel von Grimmelshausen popisuje, jakým způsobem si žoldnéři počínali při rabování a mučení: „...každý z vojáků měl svůj vlastní nápad, jak sedláky trýznit, a tak také každý sedlák měl svá zvláštní muka...“.⁹⁶⁾ Třicetiletá válka tedy zanechala venkov vylištěný a zpustošený, do většiny vypálených vesnic se vrátil život, ale některé vesnice zůstaly zaniklé⁹⁷⁾.

Dodnes po zaniklých vesnicích zůstaly četné stopy, především pomístní jména dvorů, mysliven, statků, polních tratí, kopců a lesů (Zahabřinec, V Pustejch). Dosti četná pomístní jména končící příponou -sko, -cko jsou také pozůstatky ZSO (v Královéhradeckém kraji například Turovsko, Moravsko, Klamensko), osady se zdobnělou koncovkou -čky, -ec, -ek zpravidla splynuly se sousední obcí⁹⁸⁾.

František Roubík určil dobu zániku přibližně u 960 zaniklých osad v Čechách. Po rozdělení do čtyř časových skupin došel k tomuto závěru. Do roku 1419 zaniklo v Čechách 50 osad, mezi lety 1420 – 1618 zaniklo 752 osad, mezi lety 1619 – 1654 zaniklo 135 osad a konečně po roce 1654 zaniklo 23 osad⁹⁹⁾ (Graf 1). Většina osad v Čechách podle Roubíkovy studie zanikla tedy během husitských válek a v době do začátku třicetileté války.

V Královéhradeckém kraji jsem podle rešeršní databáze „EXCERPTA“ AO MVČ Hradce Králové lokalizoval 247 zaniklých středověkých osad. Nejvíce ZSO se nachází v bývalém okrese Jičín - 78, nejméně ZSO je v bývalém okrese Trutnov - 35 (Graf 2 a Tabulka 1). V Královéhradeckém kraji zaniklo nejvíce osad během třicetileté války (Graf 3). Zajímavé je, že nejvíce ZSO, které zanikly během husitských válek se nachází v bývalém okrese Hradec Králové, což jistě souvisí s tím, že byl Hradec během husitských válek centrem husitských vojsk ve východních Čechách. V Královéhradeckém kraji je pět míst s velkou koncentrací ZSO. V bývalém okrese Náchod je silná koncentrace ZSO v okolí měst Dobrušky a Opočna. V bývalém okrese Rychnov nad Kněžnou se koncentrace ZSO táhne podél silnice z Hradce Králové do Ostravy v okolí měst Týniště nad Orlicí, Častolovice, Kostelec nad Orlicí a Vamberk. V bývalém okrese Trutnov je koncentrace ZSO mezi řekami Úpice a Metuje. V bývalém okrese Jičín není žádná koncentrace, ZSO zde jsou rovnoměrně rozesety po celém bývalém okrese. V bývalém okrese Hradec Králové se nachází dvě koncentrace ZSO a to v okolí města Chlumce nad Cidlinou a Nového Bydžova. Chlumcem nad Cidlinou procházela cesta vedoucí do Hradce Králové a Kladska (o lokalizaci ZSO v Královéhradeckém kraji podrobněji Mapa 1). Když porovnáme výsledky, ke kterým došel Fr. Roubík pro celé Čechy, s výsledky z Královéhradeckého kraje, dojdeme k závěru, že se Královéhradecký kraj neliší od zbytku Čech, i v něm je nejvíce ZSO zaniklých mezi lety 1420 – 1618. Ale i tak je zde rozdíl v počtu ZSO zaniklých ve třicetileté válce. Podle Roubíka tvoří v celých Čechách ZSO zaniklé ve třicetileté válce 14% všech ZSO, ale v Královéhradeckém kraji tvoří 33% ze všech

ZSO zde zaniklých. Příkladem zaniklé středověké vesnice je právě Habřinka u Smiřic, které se věnuje poslední část práce.

5 Zaniklá středověká vesnice Habřinka

5.1 Vývoj osídlení v katastru Habřinky a v katastrech okolních vesnic

ZSO Habřinka se dnes nalézá v katastru Račic nad Trotinou. Tento katastr je obklopen sedmi dalšími katastry (Lužany, Habřina, Rodov, Sendražice, Hoříněves, Vrchovnice, Žíželevy a Jeřičky). Všechny tyto katastry leží na pravém břehu řeky Labe. Ves Račice nad Trotinou se poprvé připomíná k roku 1222¹⁰⁰). Na katastru Račic je díky nálezům prokázána intenzivní antropogenní aktivita již od pravěku. V katastru Lužan (poprvé připomínány v roce 1052) je stejně jako u katastru Račic prokázána antropogenní aktivita již od pravěku. V Lužanech stávala od 15. století tvrz, po které dnes nezůstaly větší stopy, zanikla v 16. století¹⁰¹). V katastru vsi Habřiny je jako v předešlých dvou katastrech doloženo již pravěké osídlení. Ve vsi vznikla někdy v 15. století tvrz¹⁰²). Severně od obce se nachází dvě zříceniny hradů. Starší hrad se jmenoval Vražba, ten byl postaven v druhé polovině 13. století, zanikl záhy, pravděpodobně již na konci 13. století¹⁰³). Druhý hrad se jmenoval Rotemberk, ten byl postaven pravděpodobně jako nástupce hradu Vražby, poprvé se připomíná k roku 1370 a v roce 1542 se uvádí jako pustý¹⁰⁴). Východně od vsi Habřiny se nacházela ZSO Chlomek, s románským kostelem sv. Václava, tato vesnice patrně zanikla během husitských válek, kostel zde zůstal dodnes. Na katastru vesnice Rodov (první zmínka o vsi z roku 1318) lze počátky osídlení rovněž posunout až do pravěku. Severně od vsi se nacházela tvrz, která je poprvé doložena k roku 1589 a zanikla patrně během třicetileté války¹⁰⁵). V Sendražicích (první zmínka z roku 1297) se i zde nachází již pravěké osídlení, od poslední čtvrti 14. století zde stávala tvrz, která zaniká za třicetileté války¹⁰⁶). V katastru obce Hoříněves (ves poprvé doložena k roku 1238) se rovněž nacházejí již pravěké doklady o osídlení. V Hoříněvsi se nacházela tvrz připomínaná v 15. století, která zanikla během třicetileté války, dnes na místě tvrze stojí barokní zámek¹⁰⁷). Žíželevy je připomínána k roku 1354, kde zde stávala tvrz, která zanikla během třicetileté války¹⁰⁸). Ve dvou zbývajících katastrech (Vrchovnice, Jeřičky) se rovněž nachází doklady již o pravěkém osídlení. Celkově lze říci, že se všechny zmíněné katastry se od sebe příliš neliší, ve všech je doloženo již pravěké osídlení, ve všech (s výjimkou vesnic Jeřičky, Račice a Vrchovnice) stávaly tvrze (žádná z nich se nezachovala, všechny zanikly před nebo během třicetileté války). Podrobnější popis jednotlivých nalezišť v těchto katastrech je v Příloze.

5.2 Přírodní podmínky

ZSO Habřinka se nachází v Královéhradeckém kraji, v severozápadní části bývalého okresu Hradec Králové při severní hranici katastru obce Račice nad Trotinou, které jsou od Hradce vzdáleny vzdušnou čarou asi 11 km. Na místě Habřinky dnes stojí zemědělský dvůr Frantov, který zde byl postaven až po jejím zániku. Nepříliš rozsáhlá pole vsi připadly po jejím zániku pod panství Hoříněvské. Hospodářský dvůr Frantov se nachází 1,25 km od správní obce Račice nad Trotinou (lokalizace dvora: ZM 10:13-22-07, 421/037 mm, v nadmořské výšce 266 – 264 m) a 1,62 km od vsi Lužany¹⁰⁹).

Z hlediska geomorfologie Habřinka spadá do podcelku Chlumecké tabule a okrsku Libčanské tabule. Geologické podloží je tvořeno slínovci, které jsou občas písčité a spongilitické, z nichž se utvořily modální hnědozemě. Původní vegetační pokryv byl složen z dubohabrových hájů. Klima je zde teplé a suché, průměrná roční teplota zde činí: v lednu -2 až -3 °C, v červnu 17 až 18 °C. Území je odvodňováno Frantovským potokem (je od Frantova vzdálen cca 450m), který se v Račicích vlévá do řeky Trotiny, Frantovský potok je tok III. řádu¹¹⁰).

5.3 Historie ZSO Habřinky

Habřinka byla založena pravděpodobně při kolonizaci ve 13. století, jako zboží benediktinského kláštera v Opatovicích (7 km jižně od Hradce Králové), stejně jako sousední ves Račice a Habřina¹¹¹⁾. První písemná zmínka o Habřince pochází z roku 1357 : *Conate de Habrzyna nec non Czenconis de Hustierzan ad Ecclesia in Habryna*¹¹²⁾. Když byl Opatovický klášter v roce 1421 vypálen Divišem Bořkem z Miletínka, připadla Habřinka, stejně jako ostatní majetek Opatovického kláštera právě jemu¹¹³⁾. Po husitských válkách v roce 1437 nechal král Zikmund zapsat část majetku Opatovického kláštera (ves Máslojedy s dvorem, ves Benátky rovněž s dvorem a lesem, ves Račice a Malou Habřinku) Alšovi z Rýzmburku, jinak také zvaného z Vřešťova (hrad Vřešťov se nacházel 5 km severozápadně od Habřinky)¹¹⁴⁾. Tento majetek získal Burian z Lípy (nejvyšší písař Desk zemských) se svolením krále Jiřího z Poděbrad, v roce 1468 pak král Jiří z Poděbrad toto zboží zastavil a zapsal Petrovi Kdulínci z Ostromíře a jeho bratru Benešovi¹¹⁵⁾. Po smrti krále Jiřího z Poděbrad (22. března 1471) připadlo panství kunětické (hrad Kunětická Hora, byl založen Divišem Bořkem z Miletínka, nachází se 15 km jižně od Hradce Králové), do kterého touto dobou patřila i vesnice Habřinka, jednomu z Jiříkových synů a to Jindřichovi (z Minsterberka)¹¹⁶⁾. Zadlužený Jindřich z Minsterberku byl nucen postupně od počátku 80. let zastavovat jednotlivé vesnice, až se v roce 1490 započalo jednat o prodeji celého panství Vilémovi z Pernštejna. Smlouva byla uzavřena roku 1491, král Vladislav II. Jagellonský poté potvrdil Vilémovi z Pernštejna a jeho synům držení hradu Kunětické Hory a jejího panství¹¹⁷⁾. Z této doby se nám zachoval Urbář panství Pardubického (1500 – 1510). O vsi Habřince sděluje toto:

„Tu platí peněžitý úrok na české groše sumu peněžní sv. Jánskũ, též dávají obilné osepnie žito a ječmen.

Michal ½ lánu, ½ prutu, kus rolí při vsi,

Bartoš ¾ lánu, 1 prut, louku při vsi,

Václav Čert 3 čtvrti, 1 prut,

Vaněk Pekelský (Štěpán Němec) 3 čtvrti, 2 pruty minus jitro,

*Martin Havelků 1 ½ lánu minus 1 ½ prutu“*¹¹⁸⁾

Z tohoto záznamu vyplývá, že na přelomu 15. a 16. století žilo v Habřince pět osadníků, jejichž celková výměra polí byla od 4 do 6 lánů. Dále se dovídáme, že zdejší zemědělci platili rentu na svátek sv. Jana, zápis také informuje o druhu obilnin, které zde byly pěstovány.

Pernštejnové vlastnili Habřinku až do roku 1547, kdy byla 12. května společně s vesnicemi Máslojedy, Benátky a Račice prodána Janem z Pernštejna Vilémovi Trčkovi z Lípy, tímto prodejem se Habřinka dostává pod panství Smiřice¹¹⁹⁾. Když Vilém Trčka z Lípy roku 1569 zemřel, zdělila Smiřické panství jeho manželka Barbora z Birberštejna, v roce 1590 získali panství Kryštof Jaroslav a Vilém Trčka z Lípy (oba dva se proslavili během tureckých válek v Uhrách, oba dva zde také padli), konečně roku 1601 připadá rozsáhlé panství Janu Rudolfovi Trčkovi z Lípy¹²⁰⁾. Během jeho vlády vrcholí hospodářský rozkvět panství. Urbář panství Smiřického z roku 1588 vyjmenovává všechny osadníky vesnice Habřinka: *„Jan Mikolášků, Kryštof Němec, Jan Brzek, Jan Hubka cizí člověk ze vsi Žiželovsi“*¹²¹⁾. Je zajímavé, že i po změně majitele zůstala Habřince doba odevzdání renty stejná – na svátek sv. Jana, stejný zůstal i druh obilnin, které se na Habřince pěstovaly – žito, pšenice ječmen¹²²⁾. Podle urbáře Smiřického z roku 1619 žili v Habřince: 1 rolník do 1 prutu, 1 rolník s ¼ lánu, 1 rolník s 1 lánem, 3 rolníci s 1½ lánem¹²³⁾. Celkem zde tedy žilo k roku 1619 šest zemědělců s celkovou výměrou 5 – 6 lánů. S třicetiletou válkou přišel do smiřického panství zlom, Rudolf Trčka z Lípy udržoval po bitvě na Bílé hoře kontakty s emigrací (s hrabětem Thurnem), jeho syn Adam Erdman Trčka z Lípy byl vysokým důstojníkem ve službách Albrechta z Valdštejna a byl společně s ním 25. února 1634 v Chebu zavražděn¹²⁴⁾. Otce smrt syna zlomila a umřel na podzim téhož roku. Smiřický majetek byl

konfiskován a byl 12. dubna 1636 postoupen hraběti Františkovi Matyáši Gallasovi z Schlosscampu. Když Gallas roku 1647 zemřel, zůstali po něm sirotci Antonín Pankrác Rudolf a František Ferdinand Ignác, jejich poručníkem se stal Václav Michna hrabě z Vacinova¹²⁵⁾. Když oba bratři roku 1661 dospěli, rozdělili se o dědictví, Smiřické panství bylo rozděleno na dva samostatné celky Smiřice a Hoříněves, Habřinka spadala pod Hoříněvskou část rozděleného panství¹²⁶⁾. V berní rule z roku 1654 se k Habřince uvádí: „*Kusá Habřinka [celá pustá], 4 pusté selské grundy a 1 pustý chalupník*“¹²⁷⁾. Dále se zde uvádí jména držitelů gruntů a jejich výměru.

„*Havelkovský..... Rolí vorných..... 17 kop záhonů,*
Mikulášovský..... Rolí vorných..... 13 kop záhonů,
Habrirovský..... Rolí vorných..... 10 kop záhonů,
Syrůčkovský..... Rolí vorných..... 13 kop záhonů,
Knejslíkovský..... Rolí vorných..... 2 kop záhonů.“¹²⁸⁾

Všech pět gruntů je spojeno svorkou a v rubrice „osívá na zimu, na jaro“ je poznámka: „*jen místa*“¹²⁹⁾. Ze záznamu v berní rule je tedy jasné, že v roce 1654 byla již Habřinka zcela opuštěná. Poslední písemná zmínka o fungující vsi pochází z roku 1619 (urbář Smiřického panství). Je tedy zřejmé, že musela zaniknout někdy mezi lety 1619 – 1654. S velkou pravděpodobností tedy zanikla během třicetileté války. Dne 29. října 1645 vydává švédský generál Torstenson v Jaroměři (10 km východně od Habřinky) rozkaz pro svá vojska, v němž slibuje ochranu všem, kteří budou platit kontribuci, a hrozí vojenskou exekucí všem, kteří ji odmítnou vyplatit¹³⁰⁾. Je tedy pravděpodobné, že Habřinka zanikla právě v posledních letech třicetileté války. Habřinka nikdy nedosáhla větších rozměrů a pravděpodobně již neměla prostředky na placení kontribucí, takže byla vydrancována a vypálena. Jména rodin „Havelkovští“ a „Mikulášovští“ se později objevují v sousední vsi Holohlavy. Pokud se nejednalo o příbuzné lidí z Habřinky, je možné, že se právě do Holohlav po vypálení Habřinky přesídlili původní obyvatelé Habřinky¹³¹⁾. Po rozdělení Smiřického panství byly polnosti ZSO Habřinky přiděleny k Hoříněveskému panství ke vsi Račice (jak dokládá skica Stablního katastru). Na místě ZSO Habřinky následně vznikl dvůr Frantov spadající pod panství Hoříněves.¹³²⁾ Je zmiňován poprvé až roku 1790,¹³³⁾ byl však jako stojící zakreslen již na I. Vojenském mapování z let 1764 – 1768. Jeho název se dá odvozovat od jména Franta, František a tudíž od obvyklé praxe pojmenovat hospodářské dvory po majiteli panství. Z držitelů Hoříněvsi tak přicházejí v úvahu buď František Matyáš Gallas, nebo František Špork. Protože hrabě Gallas umírá již v roce 1647, tedy před sepsáním Berní ruly, ve které se o dvoře Frantov nic nepíše, je pravděpodobnějším zakladatelem hrabě František Špork.

Po ZSO Habřince zůstaly stopy i podobě pomístních jmen, které jsou zapsány na indikační skice Stablního katastru (1826 -1843). Jedná se o názvy: „*W pusteich*“ a „*Zahabřinec*“ (Mapa 6). Zemědělský dvůr Frantov¹.

Habřinka je v pramenech často označována jako „*Kusá Habřinka, Kusa Habřinka, Malá Habřinka*“, podle A. Profouse (Profous 1947), znamená „Kusá“ asi tolik co necelá, její název tedy naznačuje, že vsi něco chybělo, co měla ves druhá, ves Habřina je zase mnohdy označována jako „*Hrubá, Velká*“¹³⁴⁾. Ta patrně pro svoji menší jmenovkyni zajišťovala potřebné služby i širší hospodářské zázemí. Ve vsi Habřince nikdy nestál sakrální objekt, nejbližší kostely byly v Hoříněvsi, Žíželevsi, Sendražicích, na Chloumku a v Habřině. Možná, že právě kostel Nanebevzetí Panny Marie v Habřině bylo to, co měla ves Habřina a co chybělo Kusé Habřince.

Podle zpráv z Urbáře panství Pardubického a Kunětihořského z let 1500 - 1510 měla Habřinka 4 – 6 lánů, v roce 1619 se její plužina rovnala ploše 5 - 6 lánů (podle urbáře Smiřického) a následně klesla na 4 – 5 lánů (podle Berní ruly, pakliže zde platí poměr, že 1 lán = 12 kop záhonů). Podle stejných pramenů žilo v Habřince střídavě 4 – 6 osadníků. Znamená to, že průměrně selská držba byla v rozsahu 1 lánu pole (přibližně 18,5 ha). Podle

urbářů se v celém Smiřickém panství nacházelo 535 lánů orné půdy¹³⁵⁾. Znamená to, že Habřinka tvořila jen 0,75% – 1,3% rozlohy orné půdy celého Smiřického panství. Největší vesnicí ve Smiřickém panství byl Černilov ke kterému náleželo 48 lánů, následovala ves Jásenná s 35 lány, Račice (sousední ves Habřinky) měla 20 lánů, Sendražice 16 lánů. Habřinka ale nebyla nejchudší z vesnic v Smiřickém panství, ves Proruby, které měly 5 chalup vlastnily jen ¼ lánů¹³⁶⁾. Ve Smiřickém panství se nacházelo v pol. 17. století 53 vsí, což znamená, že na průměrnou ves připadalo něco okolo 10 lánů, což značí, že Habřinka byla v měřítku Smiřického panství mírně podprůměrná. Během třicetileté války byly ve Smiřickém panství opuštěny dvě vesnice Habřinka a Maňovice (býv. okres Jičín).

5.4 Rekonstrukce tras původních komunikací

Místo ZSO Habřinky se nachází na vrcholu mírného návrší na kterém stojí chátrající dvůr Frantov, od něj se terén pozvolně svažuje na všechny světové strany. Na úpatí západního svahu od míst, kde Habřinka stávala protéká Frantovský potok. Východním směrem asi 500 m od Frantova je terénní sníženina, ve kterém se na jaře drží voda a kde se dříve nacházel malý rybník. Celé okolí dvora Frantova je zemědělsky využíváné.

Do míst, kde stála Habřinka, dnes vedou dvě polní cesty. První vede ze vsi Hoříněves, prochází přes železniční trať (Smiřice – Hněvčevy), poté vede polem, po 870 m cesta protíná Frantovský potok, po jeho překonání cesta vede s mírným stoupáním přímo k dvoru Frantov, tato cesta vede k Frantovu od jihu. Druhá polní cesta vede k Frantovu od východu. Na severním konci vesnice Račice nad Trotinou se tato polní cesta odděluje od silnice III. třídy, která spojuje Račice s vesnicí Lužany. Po oddělení od silnice vede polní cesta na terase nad Frantovským potokem. Po 750 m se cesta lomí na sever a po 300m se dostane k dvoru Frantov, odtud se dá pokračovat buď rovně do Lužan, nebo doprava, kde se cesta napojí na polní cestu vedoucí z Hoříněvse (Mapa 3). Celé předpokládané území, kde se mohla ZSO Habřinka vyskytovat, je dnes zemědělsky využívanou ornou půdou.

Dnešní komunikační síť však neodpovídá původní podobě komunikační sítě. Na II. Vojenském mapování (Františkovo), z let 1819 – 1858, je komunikační schéma mnohem hustší (Mapa 4). Do dnešní doby se nezachovaly tři polní cesty, které spojovaly dnešní polní cestu Račice – Frantov – Lužany, s dnešní silnicí III. třídy Račice – Lužany. Zanikla také cesta, která vedla z Frantova západním směrem přímo do vsi Žíželevy. Avšak na I. Vojenském mapování (Josefovo), z let 1764 – 1768, (Mapa 5) je rozmístění cest odlišné od dnešní komunikační sítě, rozmístění cest v II. Vojenském mapování a komunikační síť znázorněné na indikační skice Stablního katastru z let 1826 -1843 (Mapa 6). Jediná cesta, která se vyskytuje na všech kartografických dokumentech, je dnešní silnice III. třídy Račice – Lužany. Po překreslení I. a II. Vojenského mapování do jedné mapy jsou rozdíly zcela viditelné (Mapa 7). Hlavní komunikací, která vedla přes ZSO, nebyla dnešní polní cesta Račice – Frantov – Lužany, ale cesta, která vedla od západu z Žíželevy přes Frantovský potok, v místech ZSO Habřinky pak tato cesta začala uhýbat na severovýchod, kde se napojila na dnešní silnici III. třídy Račice - Lužany. V místech přechodu přes Frantovský potok byla tato cesta protknuta cestou vedoucí ze severu od Jeřiček, od tohoto křížení tato cesta pak vedla podél Frantovského potoka do Račic.

Ze starých map lze také vyčíst, že les v poloze „V hustých“ severozápadně od Frantova není zaznamenán na žádném starém mapování a vznikl tedy až po polovině 19. století. Na indikační skice Stablního katastru (1826 -1843) je doloženo také to, že jediným zdrojem vody nebyl Frantovský potok, protože je zde zachycena malá vodní nádrž v poli severovýchodně od dvora Frantova, do této nádrže byla patrně odváděna voda z pole a sloužila patrně jako zásobnice vody pro dobytek (mapa 6). Po roztání sněhu se v místech nádrže dodnes zachytává voda z pole (Foto 1). Je však otázkou, zda tato nádrž existovala již v době vesnice Habřinky, nebo zda nebyla zbudována až po jejím zániku společně s dvorem

Frantov. Podle Indikační skici Stablního katastru lze usuzovat, jakou podobu měla plužina Habřinky. Pravděpodobně se jednalo o vesnici se záhumenicovými lány (tento předpoklad je v souladu s rekonstrukcí původních komunikací).

5.5 Dřívější známé archeologické nálezy na území ZSO Habřinka

Po zaniklé vsi Habřinka se nezachovaly jen památky písemné, ale i památky hmotné. Již v roce 1881 se při melioracích našla pravěká keramika, kam.nástroje, kladivo, "bodec", vývrtek a žernov, sběr provedl dr. Much, nalezený materiál byl následně uložen do sbírek Dvorského muzea ve Vídni¹³⁷). Dále se zde našel ojedinělý eneolitický broušený a kamenný nástroj. V roce 1955 byla při hluboké orbě zachycena část domu a vyorány ohořelé trámy. Uložení případných nálezů není známé. T. Kučera a B. Bukovská našli 12.2.1994 západně od dvora Frantov (ZM:10, 13-22-07, 284/134 mm) povrchovým sběrem pravěkou keramiku následně pak T. Kučera opět objevil (22.2.1994) severozápadně od dvora Frantov (ZM:10, 13-22-07, 289/056 mm) pravěkou keramiku a štipanou industrii (všechny tyto nálezy jsou uloženy v Archeologickém oddělení Muzea východních Čech). V roce 1994 získalo AO MVC od dědiců sbírku p. Fr. Matušky, kde část nálezů pocházela z okolí dvora Frantova, obsahovala celkem 37 položek (Tabulka 2). Mezi sedmi středověkými střepy nalezených na Frantově jsou tři nožky z různých kutlanů (jedna z nožek byla se zbytky glazury). Mezi středověkými nálezy byl také jeden knoflík kónické pokličky (průměr 3 cm, výška 2,6 cm)¹³⁸).

5.6 Nově objevené archeologické nálezy na území ZSO Habřinka

Průzkum ZSO Habřinky byl proveden autorem (za pomoci rodinných příslušníků) formou povrchového sběru, který probíhal od léta roku 2004 do podzimu téhož roku¹³⁹). Území ZSO Habřinky rozděleno na 4 sektory, označenými římskými číslicemi I, II, III, IV (Mapa 8). Poté byl každý sektor prochozen povrchovým sběrem metodou sběru v liniích (rozestupy 3 osob, které sběr prováděly, byly 5 metrů). Po těchto sběrech se ukázalo, že sektory č. I a II. vykazují oproti sektorům III a IV výrazně větší počet nálezů. V sektoru III nebyl zaznamenán žádný nález, v sektoru IV sice nálezy byly, ale jejich počet byl ve srovnání se sektory I a II nízký. Pro následný detailní průzkum byl následně zvolen sektor I, protože se nachází blíže hospodářského dvora, postaveného na místě ZSO Habřinky (Foto 2).

Další etapa prospekce se plně soustředila jen do sektoru I, a byla provedena metodou sběru ve čtvercové síti s velikostí polí 10x10m.. Její předností (narozdíl od sběru v liniích) je větší přesnost při lokalizaci jednotlivých podskupin nálezů a tím i navýšení celkové výpovědní hodnoty sběru. K vytyčení jednotlivých čtverců byla použita měřičská pásma, a úhelník. Jejich rohy byly následně označeny kolíky. Rozdělením sektoru I na čtverce tak vzniklo šachovnicové pole ve tvaru obdélníku. Kratší strana (o 11 sloupcích) byla označena velkými písmeny od A do K. Delší strana (o 13 řadách) byla označena arabskými číslicemi od 1. do 13 (Mapa 9). Na úrovni 13. řády byla prospekce pro nepřítomnost nálezů ukončena. Povrch sektoru I byl v době povrchového průzkumu po střední orbě, povláčený a osetý, ale ozim vzešel až po skončení povrchových průzkumů.

5.7 Popis nalezeného materiálu a Interpretace

Vzhledem k okolnostem u předchozích nálezů, neumožňujících detailní zpracování bylo k nim přihlédnuto pouze při obecném popisu vývoje osídlení na lokalitě a vlastní analýze byl podroben jenom nově získaný materiál s ověřitelnými vzájemnými prostorovými vztahy.

Po skončení povrchového průzkumu byl nelezený materiál roztříděn a posuzován podle následných základních třídících kritérií – surovina, metrika, datace, technologie typologie a morfologie.

Z hlediska suroviny byly povrchovým sběrem získány artefakty keramické a kovové provenience. V keramických nálezech je zastoupena kategorie nádobí, technická keramika a

stavební prvky (mazanice a cihly). Naprostou většinu nalezených artefaktů tvořily střepy nádob - 790 zlomků. Nalezené zlomky jsou značně fragmentární a u naprosté většiny středověkých střepů (střepy z ostatních kultur nebyly z důvodu rozsahu a zaměření této práce zpracovávány) není možné určit a zrekonstruovat původní tvar a druh nádob. Převažují drobné zlomky velikosti I. třídy¹⁴⁰⁾ (770 střepů), větší zlomky se vyskytují jen ojediněle (II. velikostní třídy bylo jen 20 střepů a vyšší třídy se nevyskytly vůbec).

Podle velikostí nalezených střepů lze tedy usuzovat, že se při orbě nedostává na povrch nová keramika, která by svojí velikostí přesahovala velikosti II, třídy naopak zde dochází k neustálému rozpadu již dřívěji vyorané keramiky, která zpravidla dosahuje jen velikosti I. třídy. Je tedy pravděpodobné, že se z pohledu archeologické památkové péče stav naleziště v sektoru I stabilizoval a že zde nedochází k další destrukci (jako v roce 1955, kdy byla při orbě zachycena část domu a vyorány ohořelé trámy).

Při datování souboru byla keramika pracovně rozdělena do tří základních časových horizontů. První časový horizont s označením vrcholný středověk 1 (dále VS1) zahrnuje období 13. století. Střepy tohoto horizontu obsahují hrubé písčité ostřívo, výpal je šedočerný až černý. U některých střepů je patrný pod světlou svrchní vrstvou neslinutý tmavý střed, který vznikl špatným výpalem, tomuto jevu se říká „sendvičový efekt“.

Druhý časový horizont s označením vrcholný středověk 2 (dále VS2) zahrnuje období 14. – 15. století. Nalezená keramická produkce tohoto horizontu je bez skloviny, má hrubé ostřívo, barva střepu je světle oranžová až světle šedá a dnešní zbarvení střepu je závislé na kombinaci výpalu a podmínkách, ve kterém byl střep uložen.

Třetí časový horizont s označením novověk 1 (dále jen NO1) zahrnuje období 16. a poč. 17. století). Střepy tohoto horizontu mohou být vyrobeny pomocí obou typů výpalů (oxidačního i redukčního), obsahují jemné písčité ostřívo, jsou zbarveny světlými odstíny, mohou být jednostranně popřípadě i oboustranně glazované.

Ze 779 středověkých střepů bylo 27 střepů přiřazeno do horizontu VS1, 201 střepů náleží do skupiny VS2 a 551 střepů je možné datovat do NO1. Fakt, že se bylo nalezeno i 27 zlomků keramiky z období VS1, znamená reálné potvrzení domněnky, že Habřinka byla založena již během kolonizace ve 13. století. Počet střepů v jednotlivých horizontech stoupá geometrickou řadou od nejstaršího po nejmladší časový horizont. To do jisté míry může nasvědčovat o tom, že Habřinka má i přes malý počet obyvatel a nedostatek historických zpráv kontinuální osídlení, které se postupně rozvíjelo až po její násilný zánik. (Graf 5)

Kromě středověké keramiky se zde našel i drobný soubor pravěkých střepů (9 obecně pravěkých, 2 s laténskou datací a jeden střep z doby římské - Tabulka 4). To dokládá, že Frantovský vrch byl osídlen již v dřívějších dobách, minimálně v protohistorickém období. Datace nalezené keramiky byla pro její zlomkovitost nesnadná. Proto na tomto místě chci poděkovat svému školiteli Mgr. Radku Bláhovi za poskytnutou pomoc.

Z hlediska technologie, která se ukázala být jedním z nejsnáze využitelných kritérií, byla nalezené střepy roztrženy na keramiku redukční a oxidační. Ze 779 zlomků bylo 87 střepů vypáleno redukčně (keramika, která byly pálena bez přístupu kyslíku, její barva je šedá až černá), zbylých 692 zlomků je zpracováno oxidačně (keramika, která byla pálena za přístupu kyslíku, její barva je zpravidla světlá). Z nich je navíc 148 kusů glazovaných (nejčastěji použitá barva polevy byla medová - Graf 4), přičemž 20 střepů bylo s polevou oboustrannou a 128 zlomků bylo glazovaných jednostranně.

Pro již vícekrát uváděnou silnou zlomkovitost střepového materiálu lze jistotou určit jen některé druhy nádob především na základě jejich typických částí, jako jsou například okraje, ucha, nebo části knoflíků pokličky. U většiny nálezů není možné jiné určení než „hrncovitá

nádoba“. Zvláštní keramické tvary, zásobnice, nebo importy nebyly v souboru rozlišeny. Ze stejného důvodu nebylo možné stanovit reálný počet nalezených nádob.

Z morfologického hlediska bylo 603 střepů atypických (tj. nešlo i nich přesně určit, z jaké části nádoby střep pochází). Je možné je rozdělit pouze na zlomky nádob zpracovaných redukční technologií (64 kusů) zbytek (539 zlomků) byl vypálen oxidačně. Zlomky ze dna nádob šlo rozpoznat v 54 případech (2 byly redukční, 52 oxidačních). Většina z těchto neurčených zlomků spadá do horizontu NO1 (535 kusů) (Tabulka 3).

Dalšími částmi nádob, které se podařilo bezpečně identifikovat byly jejich okraje. Celkem bylo nalezeno 122 kusů okrajů nádob (21 redukčních, 101 oxidačních). Co se týče poloměrů ústí nádob, největší naměřená hodnota je 38 cm, nejmenší poloměr činí 9 cm. Průměrná hodnota poloměru činí 22 cm. Tyto údaje je ale nutné chápat pouze jako orientační protože dochovanost obvodu ústí nádoby se pohybuje v průměru okolo 6,5%, tj. tj. zde poměrně velký prostor pro subjektivní měřičskou chybu .

Z hlediska morfologie lze okraje rozdělit do následných skupin¹⁴¹⁾

1. Okraje zavinuté	– 36 kusů (Obr. 30),
2. Okraje s okružím	– 22 kusů (Obr. 31),
3. Okraje kyjovité	– 19 kusů (Obr. 32),
4. Okraje jednoduché	– 17 kusů (Obr. 33),
5. Okraje přehnuté oblé	– 14 kusů (Obr. 34),
6. Okraje přehnuté ostré	– 7 kusů (Obr. 35),
7. Vytažené s vnitřním prožlabením	– 3 kusy (Obr. 36).

Bylo nalezeno jen malé množství zdobených zlomků z výdutí nádob. Z nich šest bylo zdobeno rytím. Na dvou střepech byla kosočtverečná mřížka z jedné ryté linky. Čtyři další byly zdobeny rytou vlnicí, jenž byla vyplňovanou řadou vpichů (Foto 5). Dva střepy byly ozdobeny červenými namalovanými linkami.

Mezi nalezenými střepy bylo 9 kusů uch, z různých typů nádob. Většina (6 kusů) z těchto zlomků uch byla datována do časového horizontu NO1, zbývající tři kusy náležely do horizontu VS2. Dále bylo nalezeno 8 nožek z různých kuthanů (Foto 3). Všechny tyto nožky byly datovány do časového horizontu NO1. Mezi třemi nalezenými kusy různých poklic, byl i jeden knoflík kónické pokličky. Právě tento knoflík byl datován do časového horizontu VS2, zbývající dva zlomky pokličky byly zařazeny do horizontu NO1.

To, že z hlediska morfologicky určených částí nádob mohly být datovány jen 70 střepů do horizontu VS2, zatímco u horizontu NO1 bylo datováno 126 kusů morfologicky zařaditelných střepů, by mohlo nasvědčovat, že v časovém horizontu NO1 došlo k rozšíření morfologicky náročnější keramiky. (Tabulka 5)

Typologický rozbor keramiky byl pro svoji zlomkovitost (podobně jako u morfologie keramiky) značně nesnadný a bylo možné bezpečně určit jen 25 kusů, přičemž neurčených zůstalo 754 zlomků keramiky. Ze souboru rozpoznatelných tvarů patřilo navíc 8 kusů technické keramiky - kachlům z otopných zařízení. Na všech zlomcích byla zachována část okrajové lišty, některé z nich zahrnovaly i části čelní vyhřívací stěny kachle (Foto 4). Tyto nálezy naznačují i možnou přítomnost honosnějších obytných prostor v domech - tzv. světnic. Z nalezených zlomků kachlů bylo 5 kusů zařazeno do časového horizontu NO1, avšak tři zlomky, které byly zařazeny do horizontu VS2 by mohly nasvědčovat, že se kachlová kamna a tudíž i světnice vyskytovala v Habřince již na konci 15. století (je důležité zdůraznit, že se nenašlo větší množství materiálu, který by mohl tuto domněnku potvrdit, či vyvrátit). Zajímavým nálezem je i 8 kusů z mís nebo z talířů. Všechny zlomky z těchto mís či talířů spadá chronologicky do horizontu NO1. (Tabulka 6)

Nalezené zlomky stavební keramiky - cihel (78 kusů) mohou pocházet z pozdější doby existence dvora Frantov, který je z cihel postaven. Mezi objevený stavební materiál patří i jeden zlomek mazanice. Pro značnou torzovitost nalezených cihel, nebylo možné získat žádný měřitelný rozměr cihel. Pouze 6 kusů typologicky určených fragmentů keramiky spadá do časového horizontu VS2 a 19 kusů bylo datováno do horizontu NO1. U typologie keramiky byl tedy zpozorován stejný jev jako u její morfologie – naprostou většinu spolehlivě datované morfologicky a typologicky určené keramiky tvoří časový horizont NO1. Což by tedy mohlo znamenat (s ohledem na malý počet určené keramiky), že Habřinka během časového horizontu NO1 neprodělala krizi, která by mohla být jednou z příčin zániku vesnice ještě před vypuknutím třicetileté války.

Mimo zlomky keramiky obsahuje soubor nálezů také 9 železných předmětů (Foto 6). Z těchto devíti železných předmětů jsou 4 hřeby, 1 podkova (ta může mít původ z let pozdějších), jedna přezka a 2 závěsy, které jsou patrně ze dveří (Foto 7). Nálezy ale nejsou příliš chronologicky citlivé a tak je lze datovat jen rámcově od středověku až do subrecentního období.

Nově objevené nálezy na území ZSO Habřinka, dokládají, že se v sektoru I podařilo prospekci zachytit a tím i lokalizovat podstatnou část ZSO. Díky použité metodice (Mapa 10 a 11) bylo možné vymezit i hlavní koncentrace nálezů signalizujících zvýšenou antropogenní aktivitu. Hlavní shluk nálezů se nachází zhruba uprostřed sektoru I přibližně 70 m východně od dvora Frantov (ZM:10, 13-22-07, 430/039 mm). Pomocí vzájemného porovnání jejich rozptylu v jednotlivých polích byl určen tvar původní zástavby a tím stanoven i typ půdorysu vsi. Habřinka byla pravděpodobně silnicovka se záhumenicovými lány. Tento typ vsi je typický pro emfyteutická založení 13. století, což je v souladu s archeologickými nálezy. Důležité je rovněž zjištění, jak se vyvíjel i samotný rozsah zástavby Habřinky. Při porovnání koncentrace všech nálezů s koncentrací nálezů horizontu VS1 vyjde najevo, že se neshoduje s místy hlavní koncentrace horizontů VS2 a NO1 (Mapa 10). Přičemž vzdálenost těchto dvou rozdílných středů koncentrací se pohybuje v rozmezí 30 – 40m. To by mohlo naznačovat, že se změnil a posunul půdorys vesnice Habřinky, během jejího historického vývoje. Tyto změny máme doloženy např. v oblasti Chrudimska¹⁴²⁾.

6. Závěr

Vesnice, znamenala období středověku základní soběstačný ekonomický prvek. Společnost byla plně závislá na její produkci potravin a ostatní výroba vytvářela jen zbytný nadprodukt. Její vývoj vedl od jednoduchých urbanistických, ekonomických a hospodářských jednotek až ke složitě strukturovaným organismům industriálních a postindustriálních sídlišť. Z tohoto pohledu představuje fenomén zaniklé středověké, respektive raně novověké vsi jakýsi „historický snímek“ umožňující studium některých jevů nepozměněných dalším vývojem.

Zaniklé vesnice paradoxně patří mezi první archeologicky zkoumané lokality, přestože byly amatérskými archeology v 19. století považovány za zbytky jiných typů lokalit.. Do 50. let 20. století neproběhl žádný cílený výzkum ZSO na našem území. První podrobněji prozkoumanou lokalita byla až v letech 1967 – 73 Z. Smetánkou kopaná ZSO Svídna,. Z hlediska oboru se tak v Čechách se uplatnila tzv. strategie mozaiky (více menších výzkumů), na Moravě se uplatnila strategie bodu (méně kompletních odkryvů).

Poloha a umístění vesnic byla určována na základě kombinace přírodních a společenských faktorů. Přičemž její půdorys reflektoval na dobu založení a její umístění v terénu. Od něho se odvíjela i podoba plučiny. Samostatným vývojem prošel i vlastní dům včetně jeho vnitřní výbavy a hospodářské zázemí usedlosti. Technickému pokroku byl podřízen kupříkladu i tvar jednotlivých polí a tím i celé plučiny. Kromě zemědělských usedlostí se na vesnici mohly

nacházet i další stavby jako například mlýny, kovárny, vodní nádrže a ve vsích s centrální funkcí i panská sídla nebo sakrální objekty.

Tak jako středověké vesnice vznikaly a žily, docházelo i k jejich zániku. Zánik vesnic mohl být násilný, nebo mohl být způsoben již špatným vysazením vesnice lokátorem. Mezi další důvody zániku vesnic patří i klimatické změny (např. silné ochlazení ve 14. století), nebo demografické změny v okolní společnosti (úbytek obyvatelstva a zhoršení odbytu zemědělských produktů). V Královéhradeckém kraji je dnes možné různou měrou lokalizovat 247 zaniklých osad. Nejvíce se jich nachází na bývalém okrese Jičín, nejméně jich známe v bývalém okrese Trutnov. V bývalém okrese Hradec Králové registrujeme nejvyšší počet vesnic, které zanikly během husitských vále, což patrně souvisí s tím, že byl Hradec centrem husitských vojsk ve východních Čechách. Z historického hlediska zaniklo nejvíce osad ve severovýchodních Čechách až během třicetileté války.

Zaniklá ves Habřinka se nachází v Královéhradeckém kraji, na katastru obce Račice nad Trotinou asi 11 km severozápadně od Hradce Králové. Na jejím místě dnes stojí hospodářský dvůr Frantov. Na katastru Račic stejně jako na všech okolních katastrech se nachází doklady osídlení již od pravěkého období. Rovněž zde máme doloženy i drobná panská sídla. Žádná z tvrzení se však nedochovala dříve než do konce třicetileté války.

Předpokládalo se, že ves Habřinka byla založena již ve 13. století a svým rozsahem nepatřila mezi velké vsi, jak o tom svědčí i její variantní název „Habřina Kusá“. Zaniká během třicetileté války a první písemná zmínka o již zaniklé vsi pochází z Berní ruly (roku 1654). Příčinou jejího trvalého zániku může být i rozdělení původního dominia na dvě části, které Habřinku fakticky oddělilo od jejího zázemí v blízké farní vsi Habřině. Na místě vesnice byl pak postaven v 18. století zemědělský dvůr Frantov. Zániku vsi se přizpůsobila i komunikační síť, která se dnešním průběhem liší od původní podoby z doby existence vsi.

Původní místo, kde Habřinka stála, vymezují vedle cest také koncentrace archeologických nálezů. Na základě porovnání jejich četnosti v jednotlivých předem vymezených sektorech lze přesněji lokalizovat polohu a zpřesnit rozsah původní zástavby, hlavní shluk koncentrací nálezů se nachází v místě bodu na Základní mapě ČR 1:10.000 13-22-07, 430/039 mm.

Během povrchového průzkumu bylo nalezeno množství keramiky. Ta byla značně zlomkovitá a umožnila jen základní odborná určení a dataci naleziště. Zdá se ale, že v mladším horizontu roste nejen četnost ale i různorodost keramické produkce. Pomocí porovnání koncentrace nálezů v jednotlivých polích byl určen tvar původní zástavby a tím stanoven i typ půdorysu vsi (toto zjištění je v souladu s nejstarší podobou komunikační sítě a polohou jednotlivých parcel na mapě Stabilního katastru). Habřinka byla pravděpodobně silnicovka se záhumenicovými lány. Tento typ vsi je typický pro emfyteutická založení 13. století, což je v souladu s archeologickými nálezy. Důležitý je rovněž zjištěný, posun rozsahu zástavby Habřinky. To by mohlo naznačovat, že se během historického vývoje změnil půdorys vesnice.

Jako další postup k poznání Habřinky doporučuji geofyzikální zaměření celé lokality. Bylo by též vhodné porovnat výsledky získané archivním i povrchovým archeologickým výzkumem Habřinky s jinou podobnou lokalitou.

8 Poznámkový aparát

1. Smetánka, Z.: Život středověké vesnice. Praha, Academia 1988, s. 11.
2. Tamtéž, s. 12.
3. Tamtéž, s. 13.
4. Nekuda, R.: Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě. Brno 2002, s. 9.
5. Kuna, M. a kol.: Nedestruktivní archeologie. Praha, Akademie 2004, s. 257. ISBN 80-200-1216-8
6. Tamtéž
7. Nekuda, R.: Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě. Brno 2002, s. 9.
8. Vařeka, P.: Archeologie středověkého domu I. Plzeň, Katedra archeologie, FHS ZČU 2004, s. 245-248. ISBN 80-903412-0-9
9. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 326.
10. Tamtéž
11. Tamtéž, s. 328.
12. Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců. Praha, Melantrich 1998, s. 108 – 109. ISBN 80-7023-281-1
13. Kosmova kronika česká. Praha, Svoboda 1972, s. 191.
14. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 329.
15. Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny. Praha, Academia 1979, s. 57.
16. Tamtéž
17. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 329.
18. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 60. ISBN 80-7203-082-5
19. Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny. Praha, Academia 1979, s. 57.
20. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 329.
21. Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny. Praha, Academia 1979, s. 57.
22. Tamtéž
23. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 63. ISBN 80-7203-082-5
24. Tamtéž
25. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 336.
26. Petrůň, J., Petrůňová, L.: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha, Set Out 2000. s. 88. ISBN 80-86277-08-9
27. Tamtéž
28. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 330.
29. Petrůň, J., Petrůňová, L.: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha, Set Out 2000. s. 89. ISBN 80-86277-08-9
30. Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny. Praha, Academia 1979, s. 89.
31. Tamtéž
32. Tamtéž
33. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 15. ISBN 80-7203-082-5
34. Tamtéž, s. 18.
35. Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny. Praha, Academia 1979, s. 55.
36. Škabrada, J.: Konstrukce historických staveb. Praha, Argo 2003, s. 257. ISBN 80-01-02071-1
37. Tamtéž

38. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 362.
39. Tamtéž
40. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 18. ISBN 80-7203-082-5
41. Tamtéž, s. 19.
42. Tamtéž
43. Tamtéž, s. 26.
44. Tamtéž, s. 29.
45. Tamtéž, s. 30.
46. Škabrada, J.: Konstrukce historických staveb. Praha, Argo 2003, s. 15. ISBN 80-01-02071-1
47. Tamtéž, s. 52.
48. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 79. ISBN 80-7203-082-5
49. Tamtéž, s. 81.
50. Tamtéž, s. 82.
51. Škabrada, J.: Konstrukce historických staveb. Praha, Argo 2003, s. 84. ISBN 80-01-02071-1
52. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 354.
53. Škabrada, J.: Konstrukce historických staveb. Praha, Argo 2003, s. 300. ISBN 80-01-02071-1
54. Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999, s. 124. ISBN 80-7203-082-5
55. Tamtéž, s. 127.
56. Tamtéž, s. 132.
57. Tamtéž
58. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 10.
59. Tamtéž, s. 11.
60. Tamtéž, s. 13.
61. Tamtéž, s. 14.
62. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 343.
63. Tamtéž, s. 380.
64. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 17.
65. Petrůň, J., Petrůňová, L.: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha, Set Out 2000. s. 97. ISBN 80-86277-08-9
66. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 21.
67. Kuna, M. a kol.: Nedestruktivní archeologie. Praha, Akademie 2004, s. 43.
68. Petrůň, J., Petrůňová, L.: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha, Set Out 2000. s. 93. ISBN 80-86277-08-9
69. Tamtéž, s. 94.
70. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 344.
71. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 35.
72. Tamtéž, s. 46.
73. Tamtéž, s. 55 – 56.
74. Petrůň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I 1. díl . Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985, s. 392.

75. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 63.
76. Tamtéž, s. 69.
77. Tamtéž, s. 82.
78. Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích 4. díl. Praha, Academia 1999, s. 98. ISBN 80-200-0699-0
79. Graus, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách II. díl. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 163.
80. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 229.
81. Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích 4. díl. Praha, Academia 1999, s. 105. ISBN 80-200-0699-0
82. Graus, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách II. díl. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 173.
83. Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích 4. díl. Praha, Academia 1999, s. 109. ISBN 80-200-0699-0
84. Krofta, K.: Dějiny selského stavu. Praha, Nakladatelství Jana Laichtera 1949, s. 123.
85. Graus, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách II. díl. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 174.
86. Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 267.
87. Tamtéž, s. 135 – 136.
88. Graus, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách II. díl. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 214.
89. Tamtéž, 145.
90. Ze zpráv a kronik doby husitské. Praha, Svoboda 1981, s. 233.
91. Klíma, A.: Dlouhá válka. Praha, Slovo 1996, s. 141. ISBN 80-902817-0-2
92. Tamtéž, s. 142.
93. Tamtéž, s. 145.
94. Tamtéž, s. 149.
95. Englund, P.: Nepokojná léta. Praha, Lidové noviny 2000, s. 323. ISBN 80-7106-355-X
96. Grimmshausen, Ch.: Dobrodružný Simplicius Simplicissmus. Praha, Odeon 1976, s. 21.
97. Klučina, P.: Třicetiletá válka. Praha, Paseka 2004, s. 312. ISBN 80-7185-663-0
98. Roubík, F.: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1959, s. 9.
99. Tamtéž, s. 10.
100. Horyna, V.: Vlastivěda Královéhradecka. Hradec Králové, Okresní pedagogické středisko v Hradci Králové 1969, s. 375.
101. Křížek, P., Řezník, M.: Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku. Hradec Králové, Společnost ochránců památek ve východních Čechách 1992, s. 50.
102. Tamtéž, s. 18.
103. Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha, Libri 1999, s. 607. ISBN 80-85983-62-1
104. Tamtéž, s. 480.
105. Šimek, T. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy VI. Praha, Svoboda 1989, s. 417.
106. Tamtéž, s. 444.
107. Tamtéž, s. 129.
108. Křížek, P., Řezník, M.: Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku. Hradec Králové, Společnost ochránců památek ve východních Čechách 1992, s. 104.

109. Šímana, M., Vencl, S.: Návrh na jednotné polohové určování nálezů. Archeologické rozhledy XXII, 574 – 585. Praha 1970.
110. Faltyssová, H. - Mackovčín, P. - Sedláček, M. a kol.: Královéhradecko. In: Mackovčín, P. - Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR, sv. V. Brno 2002. ISBN 80-86064-45-X
111. Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 171.
112. Profous, A.: Místní jména v Čechách díl I. Praha, Česká akademie věd a umění v Praze 1947, s. 504.
113. Čornej, P.: Velké dějiny zemí Koruny české, svazek V. Praha, Paseka 2000, s. 324. ISBN 80-7185-296-1
114. Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 174.
115. Tamtéž
116. Šimek, T. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy VI. Praha, Svoboda 1989, s. 239.
117. Tamtéž
118. Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 174.
119. Tamtéž
120. Kořán, I., a kol.: Smiřice. Hradec Králové, Kruh 1975, s. 13 - 14.
121. Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 174.
122. Chalupa, A.: Panství Smiřice a jeho poddaní v polovině 17. století. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 211.
123. Petrání, J.: Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1964, s. 310.
124. Kořán, I., a kol.: Smiřice. Hradec Králové, Kruh 1975, s. 13 - 14.
125. Doskočil, K.: Popis Čech r. 1654. Praha 1953, s. 715
126. Chalupa, A.: Panství Smiřice a jeho poddaní v polovině 17. století. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 197.
127. Doskočil, K.: Popis Čech r. 1654. Praha 1953, s. 239
128. Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 175.
129. Tamtéž
130. Tamtéž
131. Tamtéž
132. Sommer, J.: Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer. Bd. 4 Königgrätzer Kreis. Praha 1936, s. 61.
133. Profous, A.: Místní jména v Čechách díl I. Praha, Česká akademie věd a umění v Praze 1947, s. 482.
134. Profous, A.: Místní jména v Čechách díl I. Praha, Česká akademie věd a umění v Praze 1947, s. 504.
135. Chalupa, A.: Panství Smiřice a jeho poddaní v polovině 17. století. In: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958, s. 198
136. Tamtéž, s. 200.
137. Duška, J.: Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém, 52. Hradec Králové 1858
138. Kalferst, J.: Zpravodaj muzea v Hradci Králové, Archeologická sbírka Františka Matušky, 1995, č. 21, s. 135 -154.
139. Metodika povrchového průzkumu byla převzata od M. Kuny (Kuna 2004)
140. Metodika PhDr. Radomíra Tichého slouží k rozdělení střepů do základních velikostních skupin. Střepy jsou do skupin roztrženy podle toho, do jak velkých kružnic o určitém poloměru se po přiložení do kružnice vejdou. Poloměr kružnice pro velikost I činila 2 cm a pro velikost II činila 4 cm.
141. Zápotocký
142. Frolík, J., Sigl, J.: Chrudimsko v raném středověku. Hradec Králové 1995.

9. Seznam použité literatury a pramenů

Archivní zdroje:

Státní ústřední archiv (SUA), Praha: Indikační skica mapy stabilního katastru. Hradecko mapa č. 382

Prameny:

Kosmova kronika česká. Praha, Svoboda 1972

Ze zpráv a kronik doby husitské. Praha, Svoboda 1981

Použitá literatura:

Černý, E.: Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. Praha, Academia 1979.

Čornej, P.: Velké dějiny zemí Koruny české, svazek V. Praha, Paseka 2000. ISBN 80-7185-296-1

Doskočil, K.: Popis Čech r. 1654. Praha 1953.

Dubický, P.: Zaniklá ves Habřinka. In Sb: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958.

Duška, J.: Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém, 52. Hradec Králové 1858

Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha, Libri 1999. ISBN 80-85983-62-1

Englund, P.: Nepokojná léta. Praha, Lidové noviny 2000. ISBN 80-7106-355-X

Faltysová, H. - Mackovčín, P. - Sedláček, M. a kol.: Královéhradecko. In: Mackovčín, P. - Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR, sv. V. Brno 2002. ISBN 80-86064-45-X

Frolík, J. - Sigl, J.: Chrudimsko v raném středověku. Hradec Králové 1995. ISBN 80-85031-13-2

Graus, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách II. díl. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957.

Grimmelshausen, Ch.: Dobrodružný Simplicius Simplicissmus. Praha, Odeon 1976.

Horyna, V.: Vlastivěda Královéhradecka. Hradec Králové, Okresní pedagogické středisko v Hradci Králové 1969.

Chalupa, A.: Panství Smiřice a jeho poddaní v polovině 17. století. In Sb: Hradecký Kraj II. Hradec Králové 1958.

Kalferst, J.: Zpravodaj muzea v Hradci Králové, Archeologická sbírka Františka Matušky, 1995, č. 21, s. 135 -154.

Klíma, A.: Dlouhá válka. Praha, Slovo 1996. ISBN 80-902817-0-2

Klučina, P.: Třicetiletá válka. Praha, Paseka 2004. ISBN 80-7185-663-0

Kořán, I., a kol.: Smiřice. Hradec Králové, Kruh 1975.

Krofta, K.: Dějiny selského stavu. Praha, Nakladatelství Jana Laichtera 1949.

Křížek, P., Řezník, M.: Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku. Hradec Králové, Společnost ochránců památek ve východních Čechách 1992.

Kuna, M. a kol.: Nedestruktivní archeologie. Praha, Akademie 2004. ISBN 80-200-1216-8

- Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích 4. díl. Praha, Academia 1999. ISBN 80-200-0699-0
- Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960.
- Nekuda, R.: Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě. Brno, 2002.
- Petráň, J.: Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1964.
- Petráň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985.
- Petráň, J., Petránková, L.: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha, Set Out 2000. ISBN 80-86277-08-9
- Profous, A.: Místní jména v Čechách díl I. Praha, Česká akademie věd a umění v Praze 1947.
- Roubík, F.: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1959.
- Smetánka, Z.: Život středověké vesnice. Praha, Academia 1988.
- Sommer, J.: Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer. Bd. 4 Königgrätzer Kreis. Praha 1936
- Šimek, T. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy VI. Praha, Svoboda 1989.
- Škabrada, J.: Lidové stavby. Praha, Argo 1999. ISBN 80-7203-082-5
- Škabrada, J.: Konstrukce historických staveb. Praha, Argo 2003. ISBN 80-01-02071-1
- Vařeka, P.: Archeologie středověkého domu I. Plzeň, Katedra archeologie, FHS ZČU 2004. ISBN 80-903412-0-9
- Zápotocký, M.: Katalog středověké keramiky Severočeského Polabí. Praha Archeologický ústav ČSAV 1979.
- Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců. Praha, Melantrich 1998. ISBN 80-7023-281-1

Internetové zdroje

- http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=330&lang=cs&z_width=700&z_newwin=1&map_root=1vm&map_region=ce# (12 - 12 - 2004)
- http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=330&lang=cs&z_width=700&z_newwin=1&map_root=2vm&map_region=ce (12 - 12 - 2004)

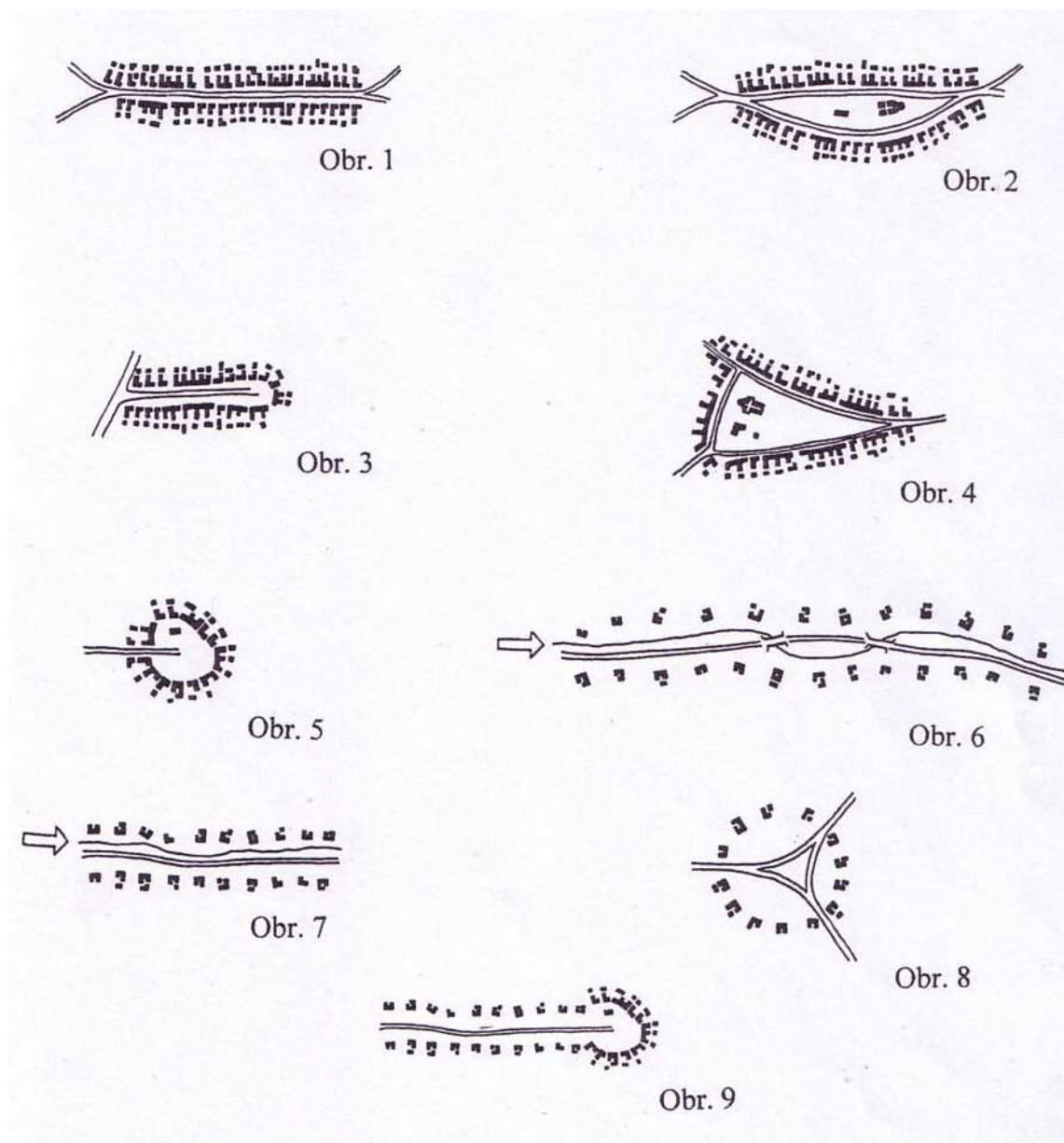
11 Obrazová příloha

Soupis obrazových příloh

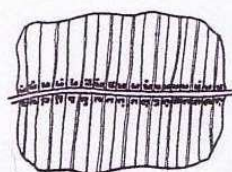
- Tabulka 1: Obr. 1 – Silnicovka (podle E. Černého 1979)
Obr. 2 – Silniční návesovka (podle E. Černého 1979)
Obr. 3 – Ulicovka (podle E. Černého 1979)
Obr. 4 – Návesovka (podle E. Černého 1979)
Obr. 5 – Okrouhlice (podle E. Černého 1979)
Obr. 6 – Lesní lánová ves (podle E. Černého 1979)
Obr. 7 – Krátká lánová ves (podle E. Černého 1979)
Obr. 8 – Lesní návesní ves (podle E. Černého 1979)
Obr. 9 – Návesní lánová ves (podle J. Škabradý 2003)
- Tabulka 2: Obr. 10 – Záhumenicové lány (podle E. Černého 1979)
Obr. 11 – Záhumenicové klínové lány (podle E. Černého 1979)
Obr. 12 – Plužina úseková (podle E. Černého 1979)
Obr. 13 – Plužina dělených úseků (podle E. Černého 1979)
Obr. 14 – Plužina traťová (podle E. Černého 1979)
Obr. 15 – Půdorys trojdílného domu
Obr. 16 – Základní půdorysné typy usedlosti (podle J. Petráně 1985)
- Tabulka 3: Obr. 17 – Dýmný typ jizby (podle J. Škabradý 2003)
Obr. 18 – Polodýmný typ jizby (podle J. Škabradý 2003)
Obr. 19 – Světnice (podle J. Škabradý 2003)
Obr. 20 – Roubená konstrukce (podle J. Škabradý 2003)
Obr. 21 – „Rybina“
Obr. 22 – Rámová konstrukce (podle J. Petráně 1985)
- Tabulka 4: Obr. 23 – Hrázďená konstrukce
Obr. 24 – Střechy: a/ valbová
b/ sedlová
Obr. 25 – Oboroh (Velislavova Bible, podle J. Petráně)
Obr. 26 – Pluh (podle J. Petráně 1985)
- Tabulka 5: Obr. 27 – Rádlo (podle J. Petráně 1985)
Obr. 28 – Háček (podle J. Petráně 1985)
Obr. 29 – Srpy ze 14. Století (podle J. Petráně 1985)
Obr. 30 – Ženci (Velislavova Bible, podle J. Petráně 1985)
- Tabulka 6: Obr. 31 – Okraj zavlnutý, nalezený v Sektoru I
Obr. 32 – Okraj s okružím, nalezený v Sektoru I
Obr. 33 – Okraj kyjovitý, nalezený v Sektoru I
Obr. 34 – Okraj jednoduchý, nalezený v Sektoru I
- Tabulka 7: Obr. 35 – Okraj přehnutý oblý, nalezený v Sektoru I
Obr. 36 – Okraj přehnutý ostrý, nalezený v Sektoru I
Obr. 37 – Okraj s vnitřním prožlabením, nalezený v sektoru I
- Tabulka 8: Mapa 1 – Mapa lokalizovaných středověkých osad v Královéhradeckém kraji
- Tabulka 9: Mapa 2 – Poloha ZSO Habřinky (zem. dvora Frantova), vůči městu Hradec Králové
- Tabulka 10: Mapa 3 – Poloha ZSO Habřinky (zem. dvora Frantova), vůči vesnicím Hoříněves, Lužany, Račice nad Trotinou
- Tabulka 11: Mapa 4 – Místo ZSO Habřinky na II. Vojenském mapování (1819 – 1858)
Mapa 5 – Místo ZSO Habřinky na I. Vojenském mapování (1764 – 1768)
- Tabulka 12: Mapa 6 – Místo ZSO Habřinky na indikační skice Stablního katastru (1826 – 1843)

Mapa 7 – Přenesení komunikační sítě I. a II. Vojenského mapování do leteckého snímku

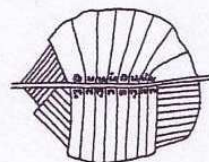
- Tabulka č. 13: Mapa 8 – Vyznačení Sektorů I – IV
 Mapa 9 – Vyznačení čtvercové sítě v sektoru I
- Tabulka č. 14: Mapa 10 – Vyznačení rozmístění nálezů pomocí značek ve čtvercích 10x10m a vyznačení polí, ve kterých se našla keramika časového horizontu VS1
- Tabulka č. 15: Mapa 11 – Vyznačení rozmístění nálezů pomocí čísel ve čtvercích 10x10m
- Tabulka č. 16: Graf 1 – ZSO v Čechách, sestaveno podle doby zániku (zpracováno podle Roubíka 1959)
 Graf 2 – ZSO v Královéhradeckém kraji, sestaveno podle počtu ZSO v jednotlivých bývalých okresech
- Tabulka č. 17: Graf 3 – ZSO v královéhradeckém kraji, sestaveno podle počtu ZSO zaniklých v určitých časových obdobích
 Graf 4 – Zastoupení jednotlivých barev u glazovaných střepů
- Tabulka č. 18: Graf 5 – Rozdělení keramických nálezů podle jejich umístění v časových horizontech
 Tabulka 1 – ZSO v Královéhradeckém kraji, podle býv. okresů a doby zániku
 Tabulka 2 – Rozdělení nálezů Fr. Matušky podle kultur
- Tabulka č. 19: Tabulka 3 – Základní rozdělení keramických nálezů v sektoru I
 Tabulka 4 – Rozdělení keramických nálezů ze sektoru I podle kultur
 Tabulka 5 – Morfologické rozdělení nálezů
 Tabulka 6 – Typologické rozdělení
- Tabulka č. 20: Foto 1 – Pohled na místa vodní nádrže, po roztání sněhu
 Foto 2 – Pohled na sektor I od jihu
- Tabulka č. 21: Foto 3 – Nohy různých kutlanů nalezených v sektoru I (výběr)
 Foto 4 – Kachle z kachlových kamen nalezené v sektoru I
- Tabulka č. 22: Foto 5 – Zdobené střepy nalezené v sektoru I (výběr)
 Foto 6 – Železné předměty nalezené v sektoru I
- Tabulka č. 23: Foto 7 – Železný pant ze sektoru I
 Foto 8 – Okraje mís ze sektoru I

- Obr. 1 – Silnicovka (podle E. Černého 1979)
 Obr. 2 – Silniční návěsovka (podle E. Černého 1979)
 Obr. 3 – Ulicovka (podle E. Černého 1979)
 Obr. 4 – Návěsovka (podle E. Černého 1979)
 Obr. 5 – Okrouhlice (podle E. Černého 1979)
 Obr. 6 – Lesní lánová ves (podle E. Černého 1979)
 Obr. 7 – Krátká lánová ves (podle E. Černého 1979)
 Obr. 8 – Lesní návěsní ves (podle E. Černého 1979)
 Obr. 9 – Návěsní lánová ves (podle E. Černého)

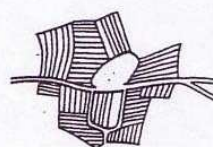
Obr. 10

Obr. 11

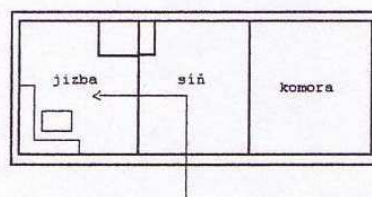
Obr. 12

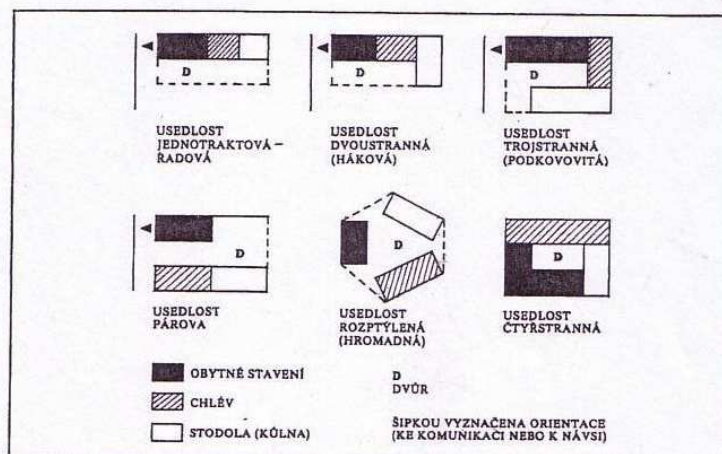
Obr. 13

Obr. 14

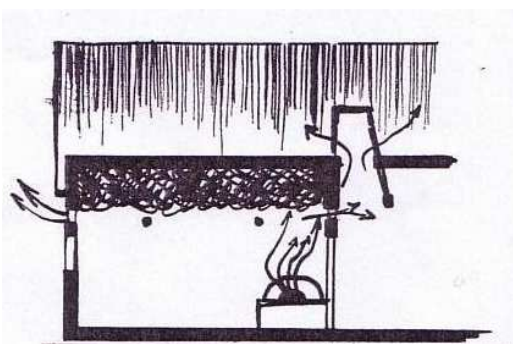
Obr. 15

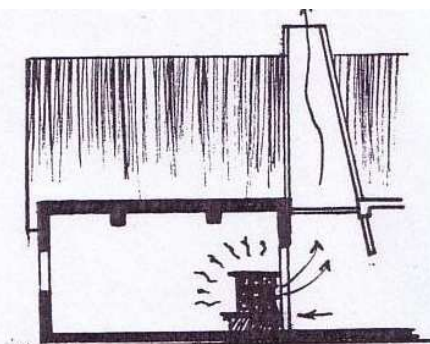
Obr. 16

- Obr. 10 – Záhumenicové lány (podle E. Černého 1979)
 Obr. 11 – Záhumenicové klínové lány (podle E. Černého 1979)
 Obr. 12 – Plužina úseková (podle E. Černého 1979)
 Obr. 13 – Plužina dělených úseků (podle E. Černého 1979)
 Obr. 14 – Plužina traťová (podle E. Černého 1979)
 Obr. 15 – Půdorys trojdílného domu
 Obr. 16 – Základní půdorysné typy usedlosti (podle J. Petráně 1985)

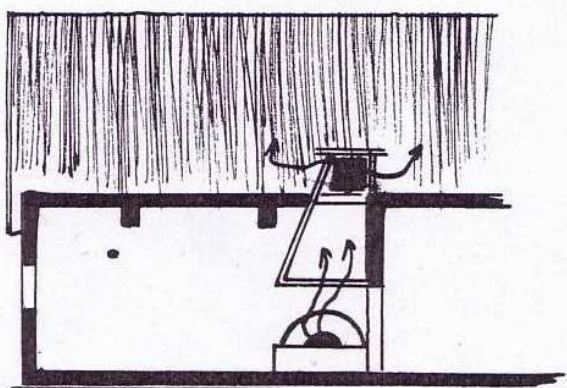
Tabulka 3

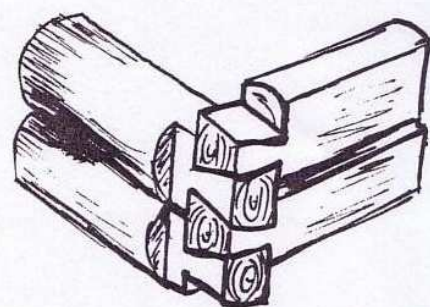
Obr. 17

Obr. 18

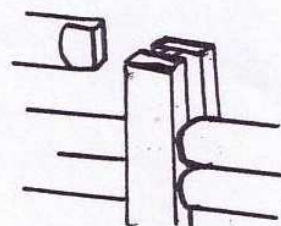
Obr. 19

Obr. 20

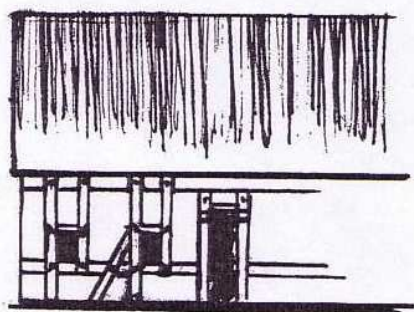

Obr. 21

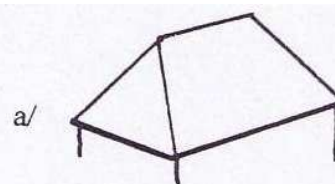

Obr. 22

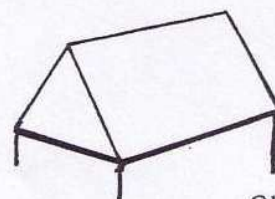
- Obr. 17 – Dýmný typ jizby (podle J. Škabradý 2003)
 Obr. 18 – Polodýmný typ jizby (podle J. Škabradý 2003)
 Obr. 19 – Světnice (podle J. Škabradý 2003)
 Obr. 20 – Roubená konstrukce (podle J. Škabradý 2003)
 Obr. 21 – „Rybina“
 Obr. 22 – Rámová konstrukce (podle J. Petráně 1985)

Obr. 23

a/

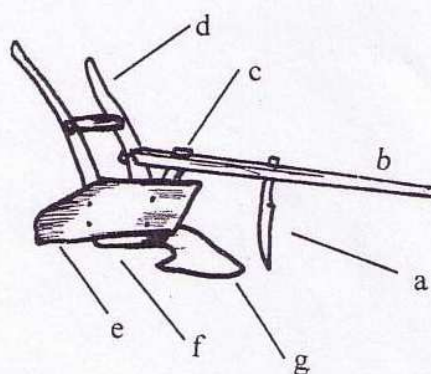

b/

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

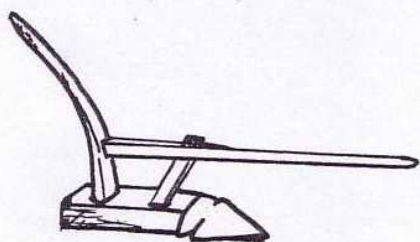
Obr. 23 – Hrázděná konstrukce

Obr. 24 – Střechy: a/ valbová
b/ sedlová

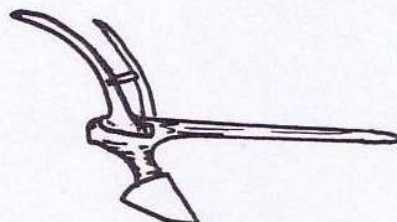
Obr. 25 – Oboroh (Velislavova Bible, podle J. Petráně 1985)

Obr. 26 – Pluh (podle J. Petráně 1985)

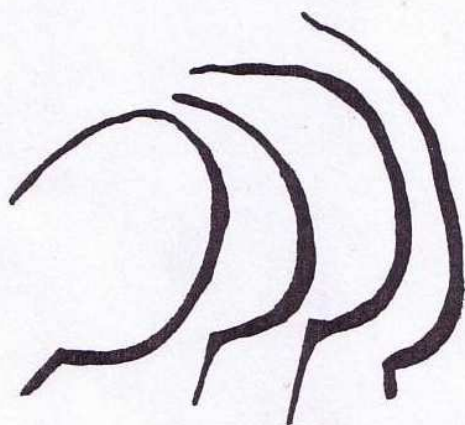
- a/ krojidlo
- b/ hřídel
- c/ slupice
- d/ kleče
- e/ odhrnovačka
- f/ plaz
- g/ radlice

Obr. 27

Obr. 28

Obr. 29

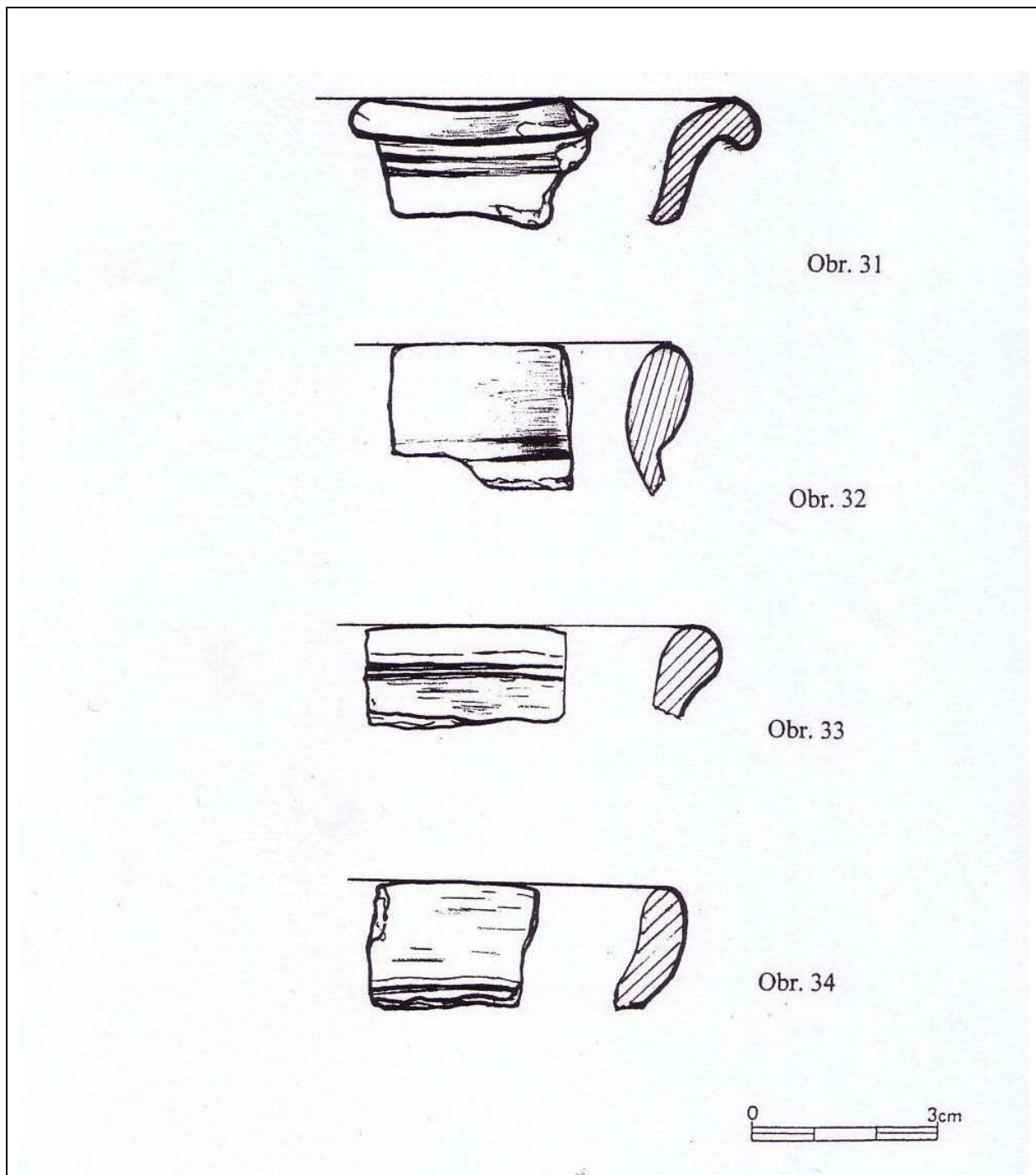
Obr. 30

Obr. 27 – Rádlo (podle J. Petráně 1985)

Obr. 28 – Hák (podle J. Petráně 1985)

Obr. 29 – Srpy ze 14. století (podle J. Petráně 1985)

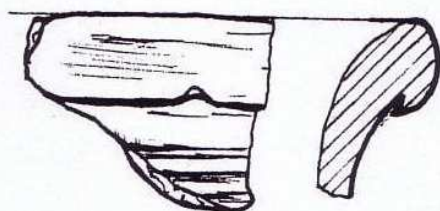
Obr. 30 – Ženci (Velislavova Bible, podle J. Petráně 1985)

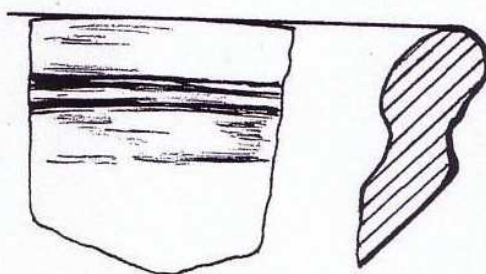
- Obr. 31 – Okraj zavínutý, nález v Sektoru I
 Obr. 32 – Okraj s okružím, nález v Sektoru I
 Obr. 33 – Okraj kyjovitý, nález v Sektoru I
 Obr. 34 – Okraj jednoduchý, nález v Sektoru I

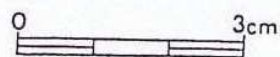
Obr. 35

Obr. 36

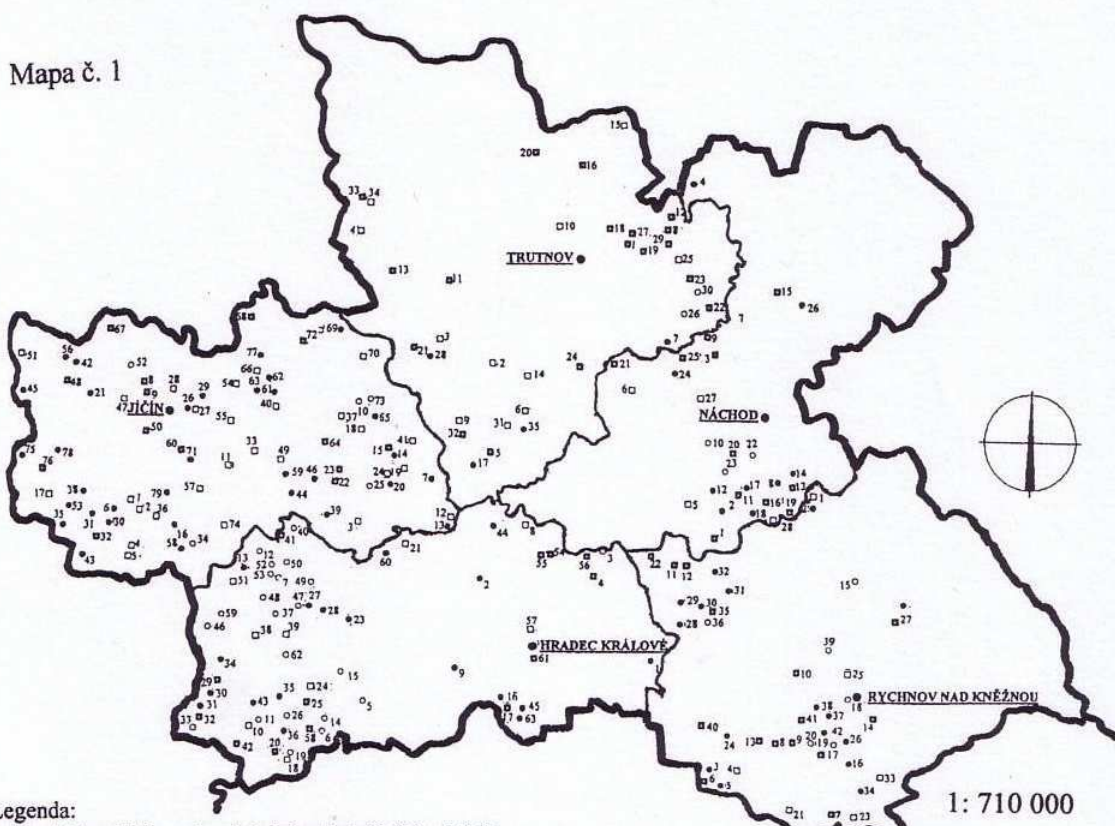

Obr. 37

- Obr. 35 – Okraj přehnutý oblý, nalezený v Sektoru I
 Obr. 36 – Okraj přehnutý ostrý, nalezený v Sektoru I
 Obr. 37 – Okraj s vnitřním prožlabením, nalezený v Sektoru I

Mapa č. 1

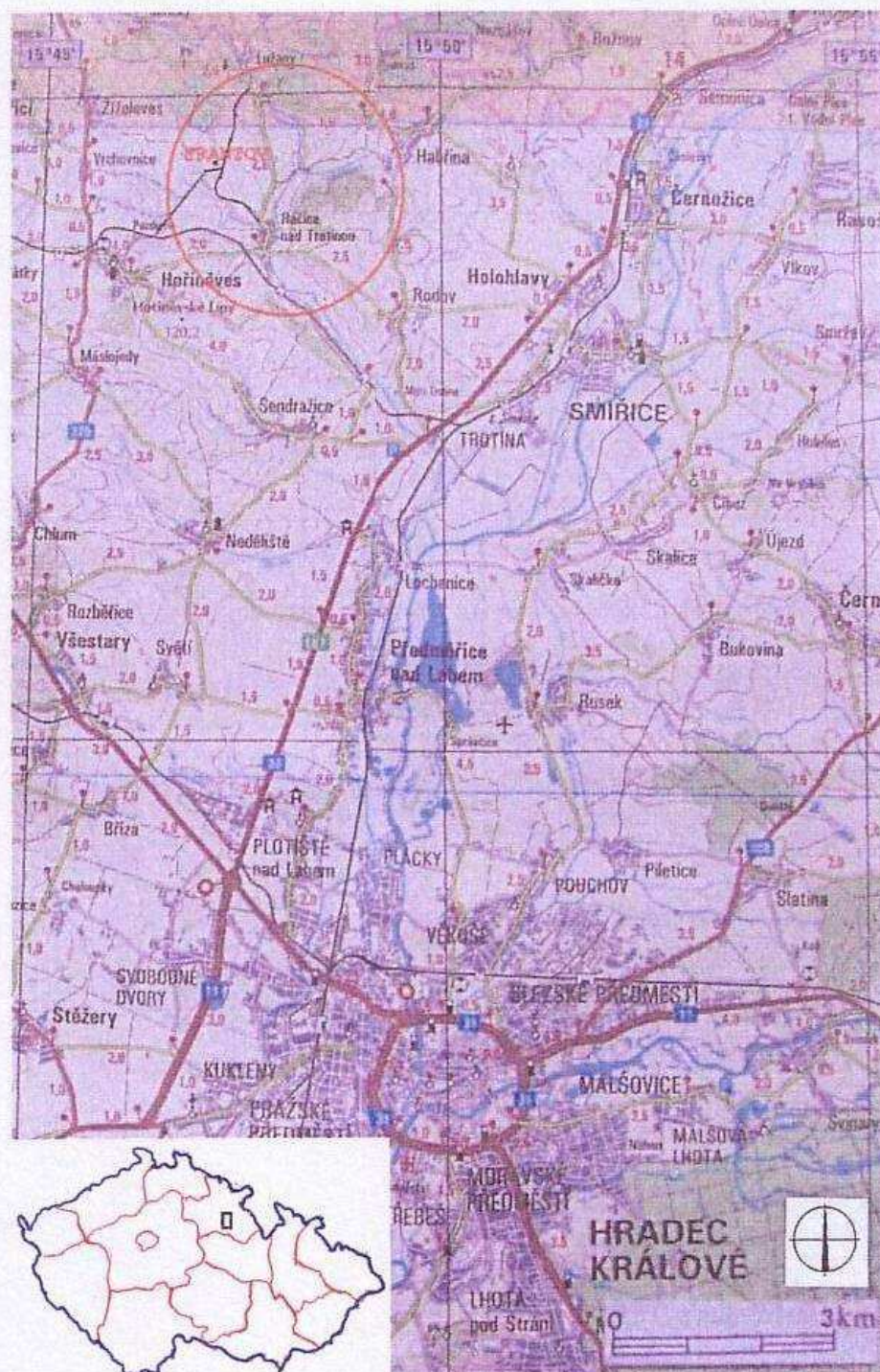
Legenda:

- Zaniklé vsi během husitských válek (1420 -1436)
- Zaniklé vsi v období mezi husitskými válkami a třicetiletou válkou (1436 - 1618)
- Zaniklé vsi během třicetileté války (1618 -1648)
- Zaniklé vsi s nejistým datem zániku

Pozn.: Zpracováno podle rešeršní databáze „EXCERPTA“ AO MVČ Hradec Králové

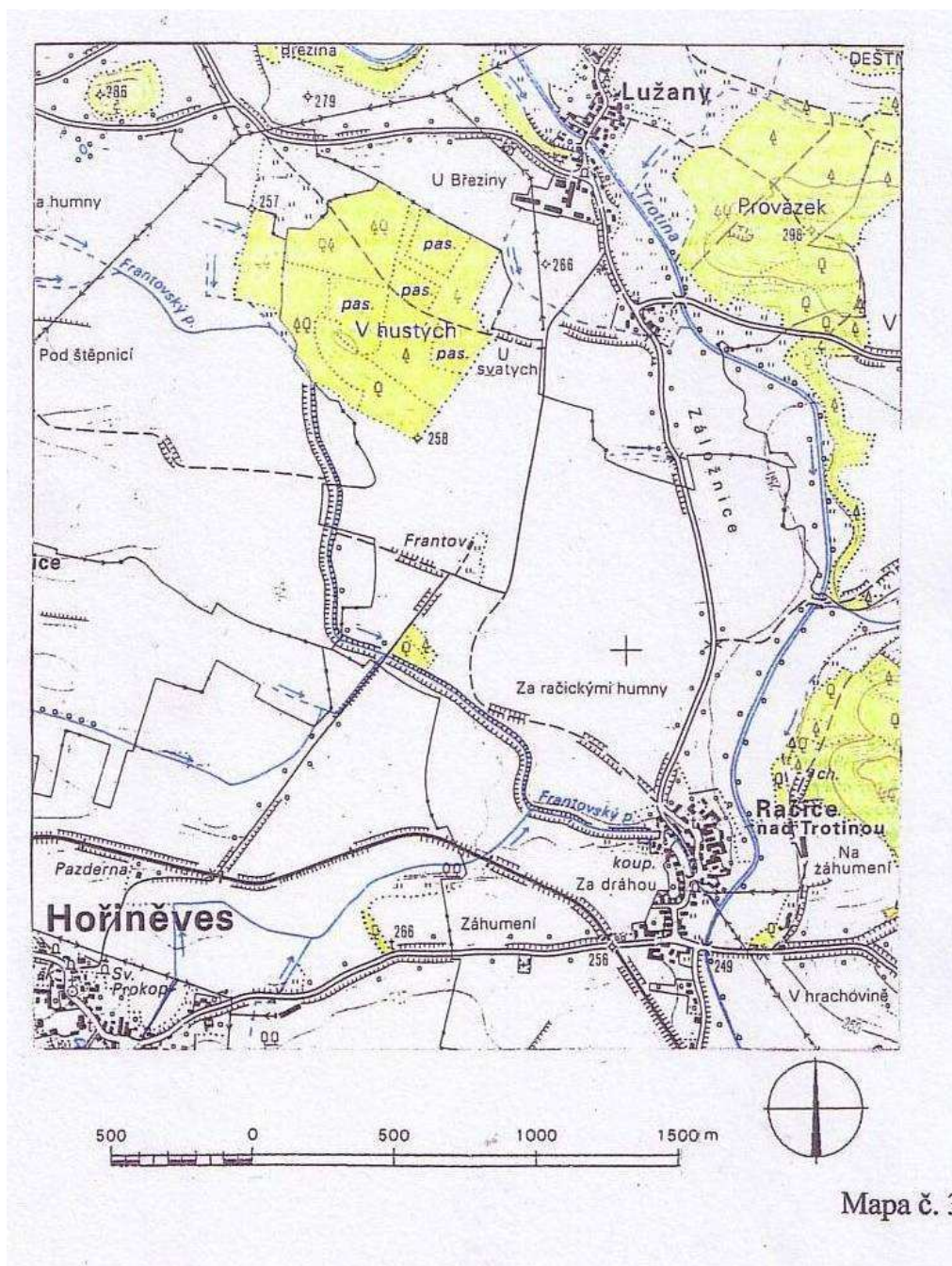
Bývalý okres Hradec Králové	37. Drahobylice	11. Hrnětova Lhota (obn.)	48. Mackov	6. Husí Vrch	14. Benžekov	8. Strážkovice
1. Bědovice	38. Melčany	12. Lysice	49. Maxinec	7. Chlívce	15. Jankov	9. Klášterec
2. Byňovice	39. Turovice	13. Sošnice	50. Volšinec	8. Jestřebí	16. Police	10. Úpa
3. Předboř	40. Ohnišvanská Lhota	14. Ves Markova	51. Semtín	9. Jívka (obn.)	17. Růstě	11. Burgberg
4. Kalduha	41. Vesce?	15. Milešín	52. Valy	10. Dubno	18. Bedčkov	12. Chvaleč
5. Milčův	42. Vídeň	16. Blázkov	53. Kečnky	11. Osna	19. Lán	13. Klášterní Lhota
6. Nedabílce	43. Luhy	17. Lhota	54. Chvojen	12. Vozna	20. Stradyně	14. Nová Kocbež
7. Vyšetín	44. Kusá Habřinka	18. Raten	55. Dvorce	13. Bavorov	21. Tesnov	15. Stubin
8. Chlomek	45. Roudnička (obn.)	19. Bukovina	56. Th Zuby	14. Žďár	22. Předboř	16. Křenov
9. Hříbo	46. Žantov	20. Lhotka Svatogotthardská	57. Slatinky	15. Maršov nad Metují	23. Jindřichova Lhota	17. Červené Poličanky
10. Biskupice	47. Bystřá	21. Všeluby	58. Blázkov	16. Božetín	24. Michovice	18. Ostrožnice
11. Turavsko	48. Mstěněv	22. Chlomek	59. Lhotka	17. Bradla	25. Dubno	19. Markušovice
12. Kamenice	49. Perštýnek	23. Rečice	60. Mostek	18. Snoděnska	26. Čížny	20. Maršov
13. Nepřestice	50. Štítary	24. Dabčova (Wiscze)	61. Čbětšov	19. Zádolí	27. Tisovec	21. Mostek
14. Haškova Lhota	51. Smiradslá Lhota	25. Gotthard	62. Mokřice	20. Výrov	28. Briek	22. Odolov
15. Záhoří	52. Letovice	26. Sedlčický	63. Vysoký Újezd	21. Proruby	29. Lhotka	23. Petrovice
16. Březhrad (obn.)	53. Mezití	27. Soudná	64. Tikovy	22. Dobenín	30. Podlažice	24. Pronuby
17. Vysoká (obn.)	54. Maršov	28. Četov	65. Tetín	23. Skopce	31. Hradčice	25. Žaltman
18. Jistice	55. Zderaz	29. Zebín	66. Chvojn	24. Boušín	32. Přemo	26. Rtyň v Podkrkonoš
19. Liples	56. Lhotka	30. Klamensko	67. Semínova Lhota	25. Mstětin	33. Žabokrký	27. Slavětín
20. Ritzov	57. Vesce?	31. Ledkov	68. Ústí nad St. Pakou	26. Petrovický	34. Proroubka	28. Boreček
21. Klenová	58. Drahoměřice	32. Zvoleň	69. Víchovec	27. Všeluby (obn.)	35. Dřívno	29. St. Sedloňov
22. Kluky	59. Nadmířice	33. Lhota pod Kovačem	70. Vidovněka	28. Zákraví	36. Lazec	30. Strážkovice
23. Kobylice	60. Četov	34. Kozojedy	71. Vejrov	Bývalý okres Rychnov nad Kněžnou	37. Jedlina	31. Podboří
24. Přestavilky	61. Hrdlořezy	35. Křešice	72. Rokytín	1. Bydlo	38. Lhota Rychnovská	32. Trotna
25. Těšice	62. Vysočany	36. Lhota Labounská	73. Bělouše	2. Ves Nová v Horách	39. Předčín	33. Giesdorf
26. Záhoří	63. Lhota	37. Byšice	74. Koloděje	3. Božetice	40. Světlá	34. Goswindsdorf
27. Králky	1. Mostek	38. Lopuž	75. Křížánek	4. Černé jezero	41. Zábrody	35. Cínov
28. Řehoty	2. Žitěnek	39. Vyžleky	76. Milkovice	5. Chlumek	42. Kostelní Lhota	
29. Nedakřovice	3. Bašněves	40. Mokřice	77. Štěpanice	6. Kohoutov	43. Lokol	
30. Točimín	4. Bolice	41. Zásada	78. Machova Lhota	7. Dřel	Bývalý okres Trutnov	
31. Bludý	5. Milotice	42. Skafřkov	79. Žitěnek	8. Dlouhá ves	1. Bezdekov	
32. Práskolesy	6. Bílá Voda (obn.)	43. Varobylce	Bývalý okres Náchod	9. Lán	2. Reinoldsbain	
33. Vančice	7. Mařovice	44. Radeč	1. Opatšice	10. Bráň	3. Brusnice	
34. Družná Lhota	8. Chabřinka	45. Proseč	2. Osicek	11. Lisoves	4. Lhota	
35. Luhy	9. Moravsko	46. Ostruž	3. Stračkovice	12. Vranov	5. Zálutky	
36. Domašovice	10. Byšičky	47. Hradčice	4. Svatoňov	13. Doubravice	6. Chvojn	
			5. Zádolí		7. Popluží	

Mapa č. 1 – Mapa lokalizovaných zaniklých středověkých vsí v Královéhradeckém kraji

Mapa č. 2

Mapa č. 2 – Poloha ZSO Habřínky (zem. dvora Frantov), vůči městu Hradec Králové

Mapa č. 3

Mapa č. 3 – Poloha ZSO Habřinky (zem. dvora Frantova), vůči vesnicím Hoříněves, Račice nad Trotinou, Lužany

Mapa č. 4

Mapa č. 5

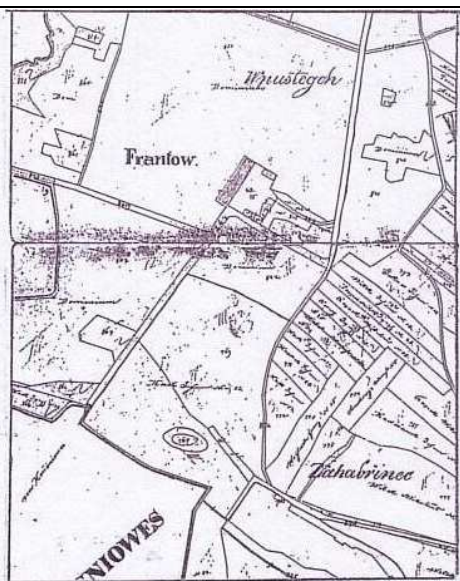
Mapa č. 4 – Místo ZSO Habřinky na II. Vojenském mapování (1819 – 1858)

Mapa č. 5 – Místo ZSO Habřinky na I. Vojenském mapování (1764 – 1768)

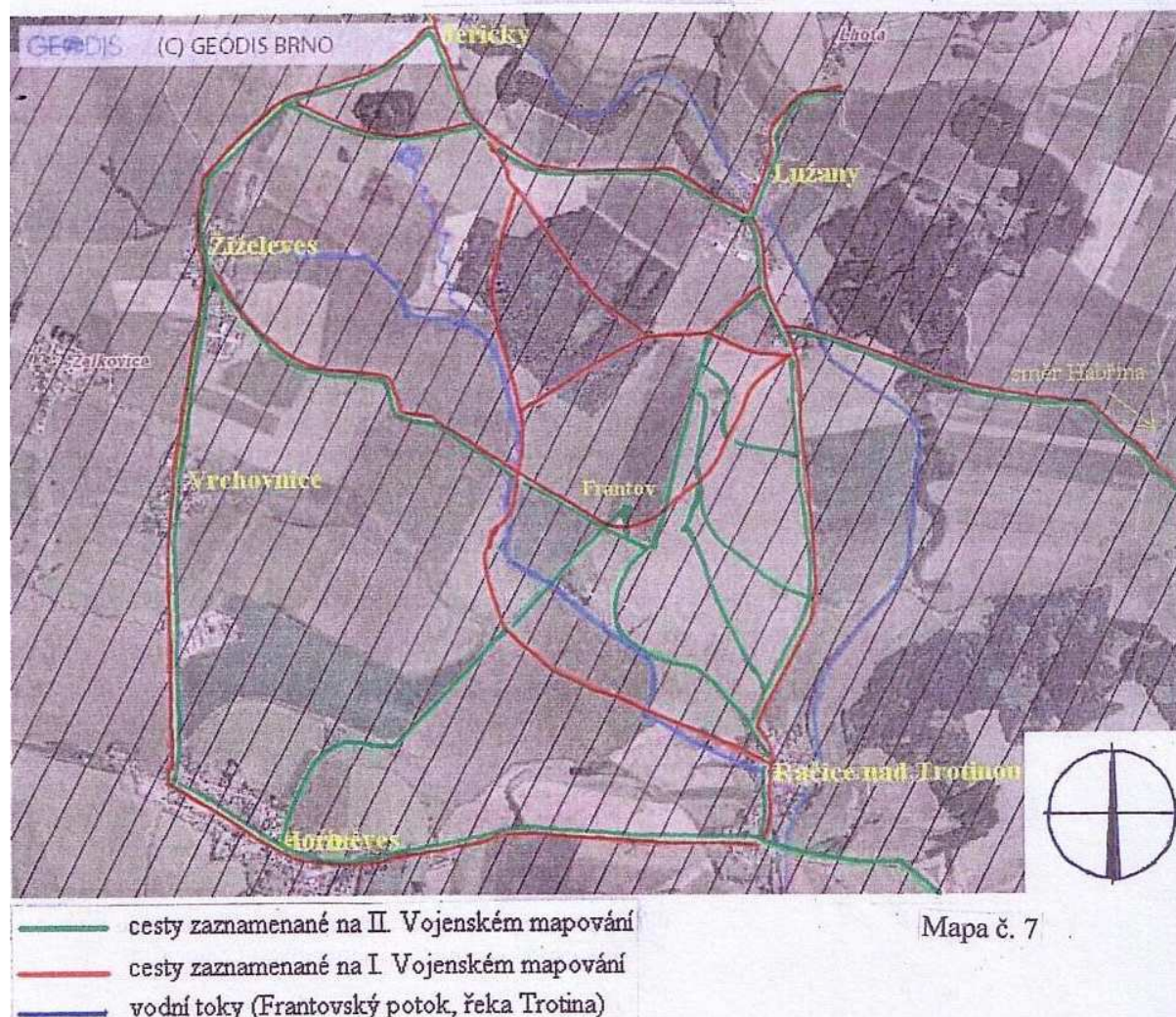
© 1st (2nd) Military Survey, Section No. 79,78, O_6_VIII Austrian State Archive/Military Archive, Vienna

© Geoinformatics Laboratory, University of J.E.Purkyne - <http://www.geolab.cz>

© Ministry of Environment of Czech Republic - <http://www.env.cz>

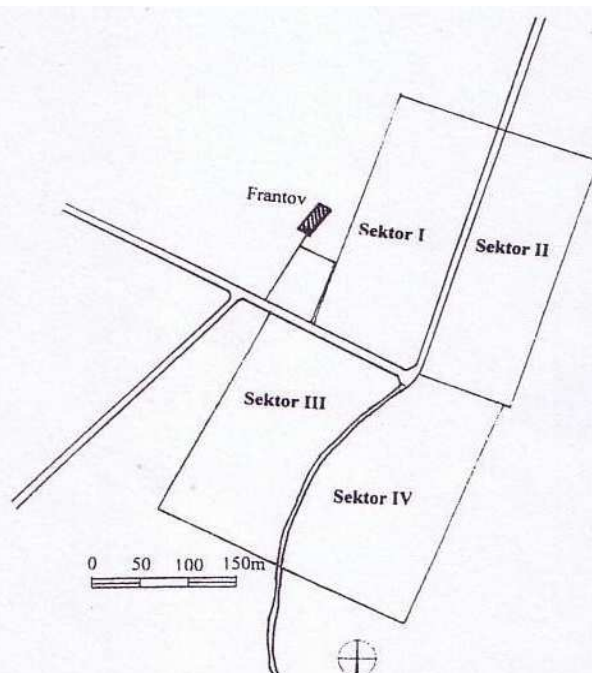

Mapa č. 6

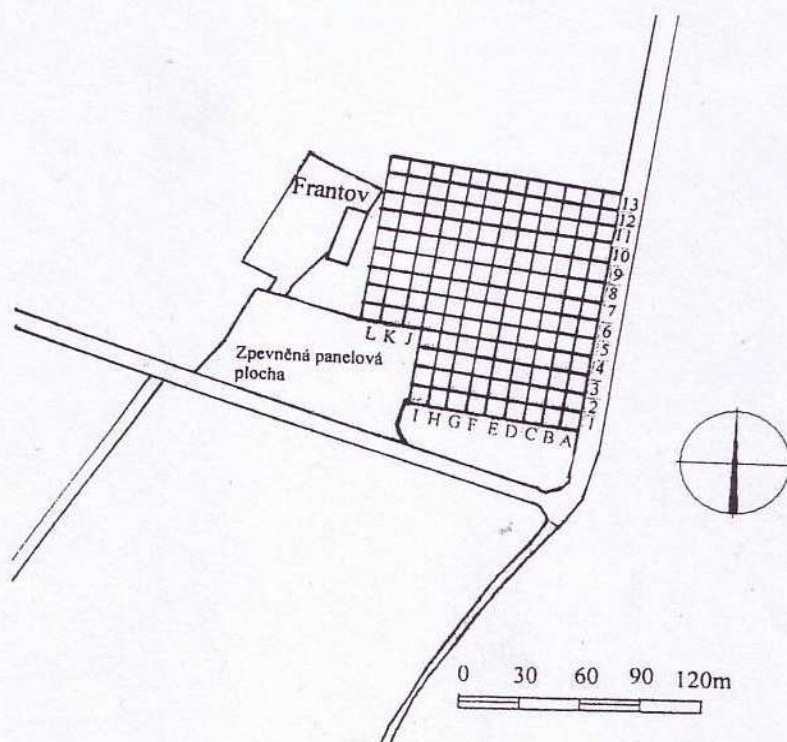

Mapa č. 7

Mapa č. 6 – Místo ZSO Habřinky na Indikační skice Stablního katastru (1826 – 1843), vodní nádrž se nalézá vpravo od pomístního názvu „W pustech“ a je v kroužku
 Mapa č. 7 – Přenesení komunikační sítě I. a II. Vojenského mapování do leteckého snímku

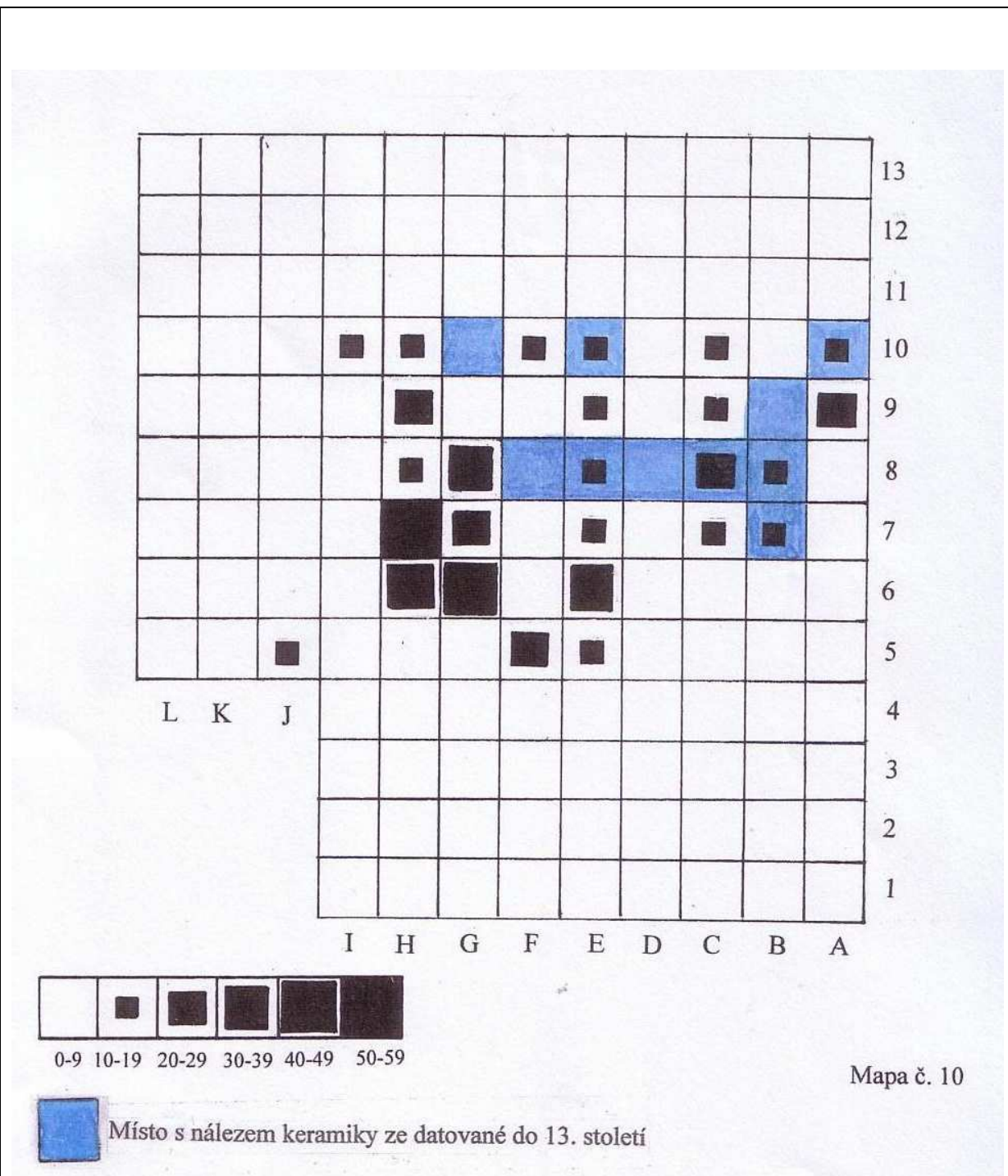
Mapa č. 8

Mapa č. 9

Mapa č. 8 – Vyznačení Sektorů I-IV

Mapa č. 9 – vyznačení čtvercové sítě v Sektoru I

Mapa č. 10 – Vyznačení nálezů pomocí značek ve čtvercích 10x10m a vyznačení polí, kde byla nalezena keramika datovaná do časového horizontu VS1

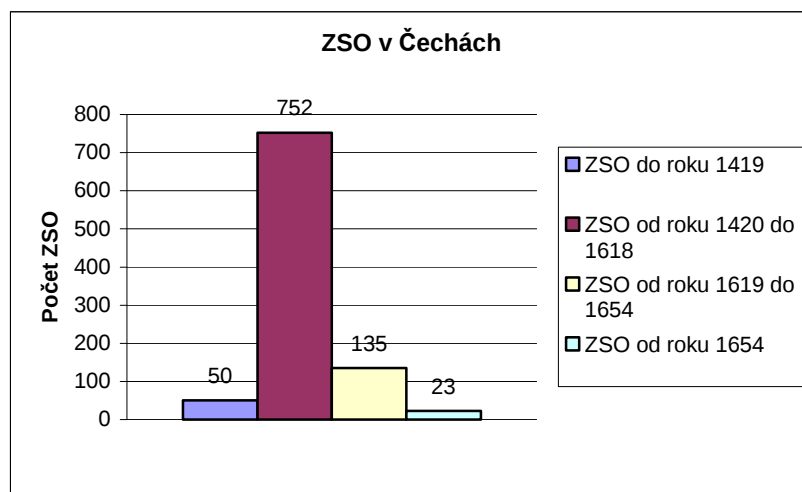
Tabulka 15

0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	13
0	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	1	12
0	0	0	0	1	2	2	5	2	1	2	3	11
0	4	5	12	17	7	11	11	0	10	5	10	10
0	0	4	8	23	6	9	14	5	16	5	25	9
0	3	4	4	16	30	7	12	6	21	16	9	8
0	3	2	2	56	22	9	18	4	11	13	4	7
0	1	2	2	29	41	5	38	8	1	6	3	6
0	0	11	0	9	7	23	10	5	4	2	0	5
L	K	J	0	8	0	5	1	2	1	0	0	4
			0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
			0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
			0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
			I	H	G	F	E	D	C	B	A	

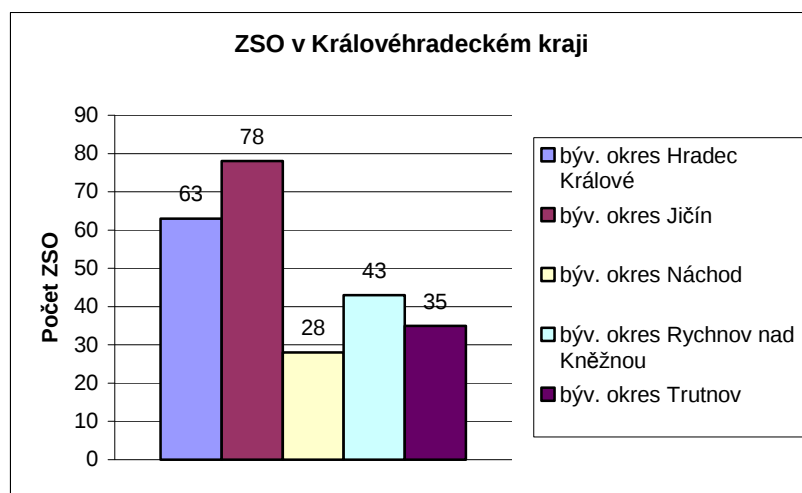
Mapa č. 11

Mapa č. 11 – Vyznačení rozmístění nálezů pomocí čísel ve čtvercích 10x10m

Tabulka 16

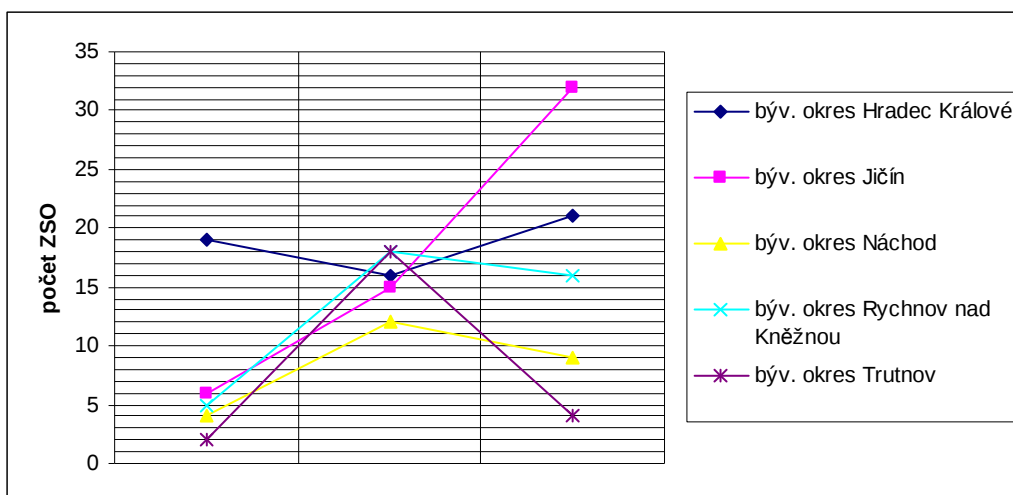
Graf č. 1

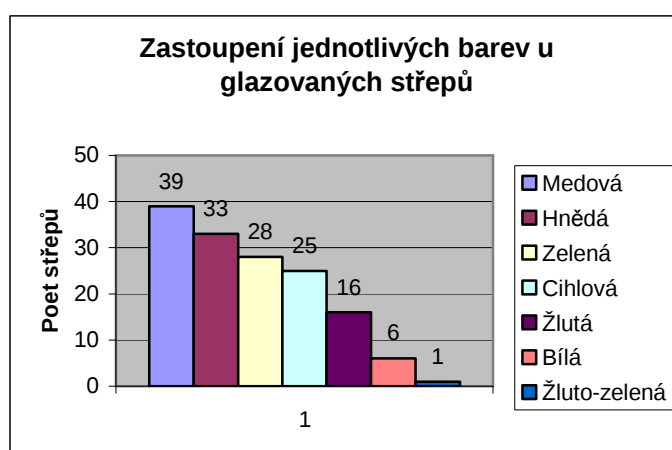
Graf č. 2

Graf č. 1 – ZSO v Čechách, sestaveno podle doby zániku (zpracováno podle Roubíka 1959)

Graf č. 2 – ZSO v Královéhradeckém kraji, sestaveno podle počtu ZSO v jednotlivých bývalých okresech

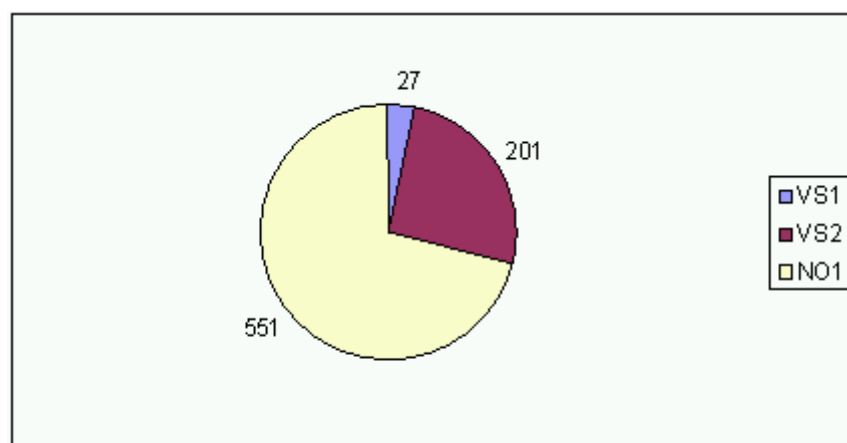
Graf č. 3

Graf č. 4

Graf č. 3 – ZSO v Královéhradeckém kraji, sestaveno podle počtu ZSO zaniklých v určitých časových období

Graf č. 4 – Zastoupení jednotlivých barev u glazovaných střepů

Graf č. 5

	ZSO zaniklé v letech 1420 -1436	ZSO zaniklé v letech 1437 - 1618	ZSO zaniklé v letech 1619 - 1648	ZSO s nejistým datem zániku
Býv. okres Hradec Králové	19	16	21	7
Býv. okres Jičín	6	15	32	25
Býv. okres Náchod	4	12	9	3
Býv. okres Rychnov n. Kněžnou	5	18	16	4
Býv. okres Trutnov	2	18	4	11
Celkem	36	79	82	50

Tabulka č. 1

KULTURA	Počet
Paleolit	1
Neolit	10
Lineární	1
Vypíchaná	8
Eneolit	1
Kultura zvoncovitých pohárů	1
doba Laténská	9
Středověk	7
Celkem	37

Tabulka č. 2

Graf č. 5 – Rozdělení keramických nálezů podle jejich umístění v časových horizontech

Tabulka č. 1 – ZSO v Královéhradeckém kraji, podle býv. okresů a doby zániku

Tabulka č. 2 – Rozdělení nálezů Fr. Matušky podle kultur

Tabulka 19

Redukční (celkem):	87
red. atypické	64
red. okraj	21
red. dno	2
Oxidační (celkem):	692
ox. atypické	539
ox. s glazurou	148
ox. okraj	101
ox. dno	52
Celkem	779

Tabulka č. 3

Středověká keramika	779
Pravěká keramika	8
Laténská	2
Keramika doby římské	1

Tabulka č. 4

Morfologie	VS1	VS2	NO1
Okraje	0	45	77
Dna	0	21	33
Ucha	0	3	6
Poklička	0	1	2
Neurčeno	27	131	425
Celkem	27	201	551

Tabulka č. 5

Typologie	VS1	VS2	VS3
Mazanice	0	1	0
Mísa, talíř	0	2	6
Kachel	0	3	5
Kuthan	0	0	8
Neurčeno	27	195	532
Celkem	27	201	551

Tabulka č. 6

Tabulka č. 3 – Základní rozdělení keramických nálezů v sektoru I

Tabulka č. 4 – Rozdělení keramických nálezů ze sektoru I podle kultur

Tabulka č. 5 – Morfologické roztrídění nálezů

Tabulka č. 6 – Typologické roztrídění nálezů

Tabulka 20

Foto č. 1

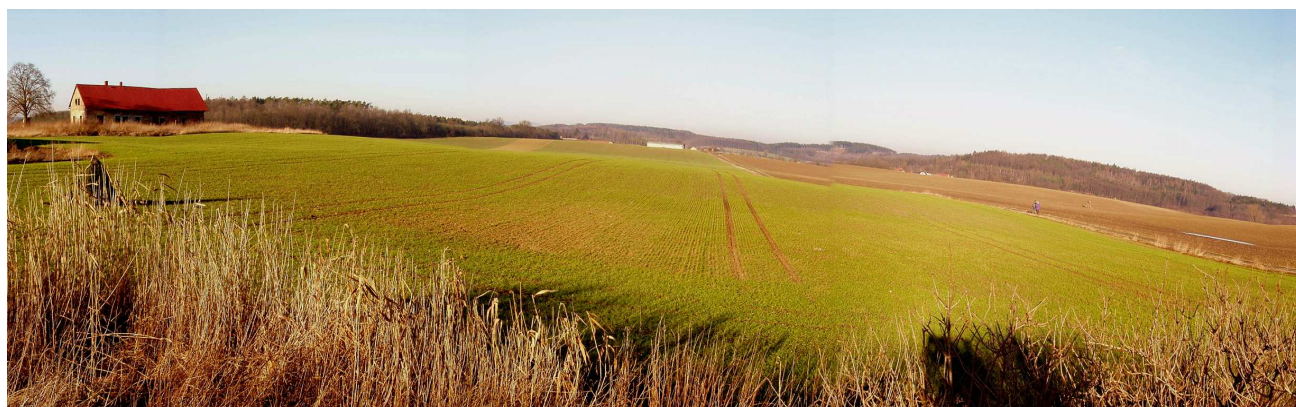

Foto č. 2

Foto č. 1 – Pohled na místa vodní nádrže, po roztání sněhu
 Foto č. 2 – Pohled na Sektor I od jihu, nalevo dvůr Frantov

Tabulka 21

Foto č. 3

Foto č. 4

Foto č. 3 – Nohy různých kutlanů nalezených v sektoru I(výběr)

Foto č. 4 – Kachle z kachlových kamen nalezené v sektoru I